e-ISSN: 2148-4899
Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty
Gençlik ve İnanç Eğilimleri Özel Sayısı, 2022, 9 (3), 964-993

KUR'AN EĞİTİMİNİN AHLAKİ GELİŞİM ÜZERİNE ETKİSİ (RİZE MERKEZ İHL ÖRNEKLİĞİNDE)
The Effect Of Qur'an Educatıon On Ethıcal Development (From The Example of Rize Central Imam Hatip High School)

İmran ÇELİK

Dr. Öğr. Üyesi Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kur'ân-ı Kerim Okuma ve Kıraat Anabilim Dalı, imran.celik@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6598-8943.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi / Received: 11.10.2022
Kabul Tarihi / Accepted: 10.12.2022
Yayın Tarihi / Published: 31.12.2022
Cilt / Volume: 9
Sayı / Issue: 3
Sayfa/ Pages: 964-993

Atıf / Cite as: Çelik, İmran. "Kur'an Eğitiminin Ahlaki Gelişim Üzerine Etkisi (Rize Merkez İHL Örnekliğinde" (The Effect of Qur'an Educatıon On Ethıcal Development (From The Example of Rize Central Imam Hatip High School). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 9/3 (2022), 964-993. Doi: 10.17859/pauifd.1187618.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Turnitin intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), Gençlik ve İnanç Eğilimleri Özel Sayısı, 9 (3) 2022: 964-993

KUR'AN EĞİTİMİNİN AHLAKİ GELİŞİM ÜZERİNE ETKİSİ (RİZE MERKEZ İHL ÖRNEKLİĞİNDE)*

İmran ÇELİK**

Öz

Bu çalışmada Kur'an eğitiminin 14-18 yaş gençler üzerinde ahlakî gelişime etkisi; önemi, gerekliliği, Kur'an okumanın özel karşılığı olan "tilâvet" kelimesinin Kur'an'daki anlam seyri, ahlak eğitimi ve Kur'an eğitiminin ahlakî gelişim üzerinde etkisinin olup olmadığına dair kavramlar ele alınmıştır. Araştırmada Kur'an eğitiminin teknik olarak öğre(t)nme şekillerinden bahsetmek yerine; öğrenmenin yaşı, öğretilme mekânı, mahiyeti, öğretici unsuru, ebeveynlerin rolü, ahlak kavramı ve alınan Kur'an eğitiminin öğrencinin ahlakî gelişim düzeyine katkı sunup sunmadığına değinilmiştir. Ayrıca araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma sonunda Kur'an'ın; lafzı, okunması, eğitim-öğretimi gibi hususların, birey üzerinde duygusal ve davranışsal olarak etki ettiği, gençlerin Kur'an'ın kendilerine manası ile öğretilmesi beklentilerinin olduğu, Kur'an eğitiminin ahlaka yansıdığı ve ahlakî tutum temin edecek sonuçlar doğuracağı bulguları elde edilmiştir. Ayrıca Kur'an eğitimi veren bazı görevlilerin pedagojik açıdan yeterli olmadığı, velilerin eğitim anlayışlarında çocukların öz saygısını bazen geri plana iterek şahsiyetlerine zarar verebilecek bir tutum sergiledikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kıraat, Kur'an Eğitimi, Gençlik, Ahlak Eğitimi, Ahlakî Gelişim.*

The Effect Of Qur'an Educatıon On Ethıcal Development (From The Example of Rize Central Imam Hatip High School)

Abstract

In this study, the effect of Qur'an education on the moral development of young people aged 14-18 is discussed within the framework of concepts/titles such as the importance and necessity of Qur'an education, the meaning of the word "recitation", which is the equivalent of reading the Qur'an, in the course of time, and whether moral education and Qur'an education affects moral development. In the research, instead of dealing with the technical ways of learning/teaching the Qur'an, the concepts such as the age of learning, the place of teaching, its nature, the instructor, the role of parents, morality, and whether the received Qur'an education contributes to the moral development level of the students are mentioned. It is concluded that issues such as the Qur'an's wording, recitation, chant, and being taught affect the individual emotionally and behaviorally, there is an expectation that the Qur'an will be taught to young people of any age by using modern teaching methods, the Qur'an education given considering its moral aspect reflects on morality and will result in moral attitude. In addition, it is revealed

---

* Bu araştırma için T.C. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 09.08.2022 tarihli toplantısında 2022/166 sayısı ile etik kurul izni alınmıştır. Bu makale Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve İslami İlimler Enstitüsü'nün 11-13 Kasım 2022 tarihleri arasında ortaklaşa düzenledikleri "Uluslararası 21. Yüzyılda Gençlik ve İnanç Eğilimleri Sempozyumu"nda sözlü olarak sunulan aynı başlıklı bildiriden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Kur'ân-ı Kerim Okuma ve Kıraat Anabilim Dalı, imran.celik@erdogan.edu.tr, ORCİD: 0000-0001-6598-8943.

that some mosque officials who teach the Qur'an are not sufficient in terms of pedagogy and that parents sometimes push the self-esteem of children to the background and exhibit an attitude that may harm their personalities.

Key Words: Recitation, Qur'an Education, Youth, Morality Education, Moral Development.

Structured Abstract

The most important period of a person's world adventure can be accepted as the youth period. A young person's education, manners, value judgments and positively shaping their life mean the future of both them and the society they live in. The Qur'an is the last divine message of the earth and the book that teaches humans the reason for existence. Moral development is the ideal state both which human beings are endowed with and which they can shape later with education, to live a virtuous life in their feelings, thoughts and actions. In the study, the qualitative research method was used, and the case design, one of the qualitative research methods, was preferred. The interview was used as the data collection technique, and a semi-structured interview form was used as the data collection tool. The findings obtained were analyzed through the interpretive approach. Interviews were conducted with 11 students, including 4 boys and 7 girls, in two religious vocational high schools in the center of Rize. The following results were obtained in this study. A religion must have a unbreakable bond with morals and ethical values for them to turn into behavior. It is necessary to learn the Qur'an at a young age in a planned and qualified environment, to care about the first learning feelings of children, to carefully select and monitör the teacher, the environment and other impressive environmental element. Children's first drive for education is important. The importance of the teacher, educational venue and other factors are seen in this regard. It is known that appreciation, compliments and rewards in childhood affect learning positively and increase permanence. Peer psychology is also a powerful factor positively influencing learning. Young people request to learn the Qur'an with its meaning. When the developing teaching techniques and the qualified teacher opportunities in our country are considered together, it seems that this request schould be put into practive. In the present study, it has been determined that parents have some weaknesses in protecting teenagers' personalities. As a result, teenagers suspect that their parents do not give importance to them. In the study, it has been also revealed that mosque offcials have a serious lack of pedegogy. The presents study reveals that Qur'an education and reading the Qur'an are perceived by young people as a very special religious duty. It is thought that this perception is a reflection of the understanding of the sacred in society. In addition, the study shows that teenagers make a bond between the Qur'an, education, and morality, and that the Qur'an education contributes positively to moral behaviors. Despite the developing educational methods, it is seen as a problem by the youth that the Qur'an education is still tried to be given with a traditional understanding. According to the results of the study, the participants want teachers to renew their knowledge and skills and keep up with the times. It has been observed that young people staying in boarding Qur'an courses experience feelings of fear, loneliness and pressure. It is concluded that issues such as the Qur'an's wording, recitation, chant, and being taught affect the individual emotionally and behaviorally, there is an expectation that the Qur'an will be taught to young people of any age by using modern teaching methods, and the Qur'an education given considering its moral aspect reflects on morality and will result in moral attitude. In addition, it has been determined that some mosque officials who teach the Qur'an are not sufficient in terms of pedagogy and that parents sometimes push the self-esteem of children to the background and adopt an attitude that may harm their personalities.

GİRİŞ

Dinin va'z ediliş amacı, insanları önce sahih bilgi ile donatmak, salih bir amel sahibi kılmak ve sonuç olarak ahlaklı bireyler yetiştirmektir.[1] Kur'an'ın insanlığa seslenişindeki ilk sözü okumaktır. Kur'an'da, *'Biz Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki, o müminler için bir şifa, bir rahmettir'*[2] ilahi mesajı insanların iman, amel ve ahlâka ilişkin mânevî hastalıkları iyileştirmede, insanın fıtri yönünü canlı tutmada önemli bir unsuru ortaya koymakta, *'Müminler o kimselerdir ki, Allah'ın adı anıldığında yürekleri titrer, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda bu onların imanlarını arttırır. Onlar yalnızca rablerine güvenirler'*[3] şeklinde geçen âyetler ise Kur'an tilavetinin insanın duygu boyutuna nasıl tesir ettiğini ifade etmektedir.

Kur'an öğretimi, nüzulünden bugüne kadar Müslümanların en önem verdiği çabaları olmuştur. Bu çabanın ilk hedefi çocukluk ve ergenlik dönemindeki bireye ibadetlerini yapacak kadar Kur'an okumayı öğretmektir. Ayrıca bu öğrenimi sırasında hem Kur'an'ın mahreç, tecvid ve makam ile okunmasındaki fonetik ahengini hem de ilahi sözün manevi atmosferini duygusal ve ahlak olarak fıtratında hissetmesini temin etmektir. Çünkü Kur'an öğretimi salt bir bilgi aktarımı olmayıp aynı zamanda etiğe dayalı biçimlendirmeyi, ahlakî değerlerin öğretim ve yaşanılmasını da temin eden bir mahiyet arz etmektedir.

Ergenlik dönemindeki gençlerde ahlakî değerlerin kaynağının belirlenmesinde ve öğrenilmesinde Müslüman bir genç için en temel kriter Kur'an'dır.[4] Değerlerin davranışlar ile bütünlük oluşturması için bunların öğretilmesinde gözetilen metot, öğrencinin hazır bulunuşluğu ve gençlerin hayatına yansımasının temin edilmesi önemli hususlardır. Örneğin, namaz Müslüman genç için önemli bir dini ödevdir. Namazda hem Kur'an tilaveti hem ibadet şuuru hem de ahlak boyutu vardır. Ergenlik dönemindeki bir genç Kur'an, tilâvet, namaz ve ahlak arasında doğru bir ilişki kurabilirse bu genç için, din anlamlı bir inanç değeri olarak hayatında yer edinebilir.

Ahlakî öğretilerin temelinde bireye kazandırılacak değerlerin davranış bilincine dönüşmesi esası olması beklenir. Topçu'nun ifadesi ile hakikatin, yeryüzünde fıtratı ile uyumlu bir bireyin hayatında müşahhaslaşmış hali olan ahlakın, vicdanlarda hapsolmayıp davranışlarımızda tecelli etmesi ve duygularımıza yansıması gerekir.[5]

---

1 Maksut Çetin, "Dindarlık-Ahlak İlişkisi ve Dini-Toplumsal Yansımaları", *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 13 (2021), 84.

2 el-İsrâ 17/82.

3 el-Enfâl 8/2.

4 Ahmet Hamdi Akseki, *Ahlâk Dersleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 127; Babanzâde Ahmet Naîm, *İslam Ahlakının Esasları* (İstanbul: Bedir Yayınevi, 2017), 75; Hasan Ayık, *Ahlak Sorunumuz* (Rize: Önce Kitap, 2018), 66; Meryem Attar, *İslam Ahlakı İslam Düşüncesinde İlâhi Emir Teorisi*, ed. Muammer İskenderoğlu (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2019), 61; Taha Abdurrahman, *Ahlak Sorunsalı Batı Modernitesinin Ahlaki Eleştirisine Bir Katkı*, çev. Tahir Uluç (İstanbul, 2021), 44.

5 Nurettin Topçu, *İsyan Ahlakı* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998), 106,130.

Bu süreçte Kur'an/din eğitimi alan gençlerin ahlaki olarak daha erdemli davranışlar sergilediği, suça bulaşma ve diğer suç teşkil eden olaylara karışma hususunda daha düşük bir oranın olduğu görülmektedir.[6] Bu durumun en önemli gerekçesi Kur'an eğitiminin ergenlik dönemindeki bireyin ahlaki değerleri kazanmasına pozitif katkıda bulunması olduğu söylenebilir.[7]

Bu çalışmada Kur'an eğitiminin ve öğretiminin 14-18 yaş dönemindeki genç bir bireye nasıl tesir ettiği ve ahlaki gelişimine etkisi sorusuna cevap aranmıştır. Ayrıca araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, nitel araştırma yöntemlerinden durum deseni tercih edilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak görüşme (mülakat), veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmış ve elde edilen bulgular yorumlayıcı yaklaşım ile analiz edilmiştir.

Yapılan mülakat görüşmelerinde gençlerin Kur'an eğitimini ne zaman, nerede, nasıl aldıkları ve bu eğitime nasıl yaklaştıkları, Kur'an okurken ya da dinlerken ne hissettikleri, Kur'an eğitimi ile ahlak arasında ilişki kurup kurmadıkları, kendilerini ahlaken nasıl hissettikleri, çocuklarını Kur'an öğretmeye gönderecek ebeveynlere ve Kur'an eğitimi verecek hocalara yönelik değerlendirmelerine dair sorular yöneltilmiştir.

1. Kur'an Eğitimi

Kur'an eğitimi ve öğretimi ile Kur'an'ı yüzünden okumayı öğrenme/öğretme, âyet ya da sûreleri ezberle(t)me ve anlamını kavra(t)ma şeklinde üç aşamalı bir süreci kastetmekteyiz. Bunlardan ilk ikisi kısa süreli ve daha kolay elde edilebilecek kazanımlar iken üçüncüsü Müslüman bir bireyin hayatı boyunca devam edecek olduğu uzun soluklu bir eğitim/öğretim sürecidir.[8]

İslami anlayışta "ilim, amel içindir" bakış açısı çok önemli bir yer tutmaktadır. Kur'an öğreniminden maksat onu belli kurallar çerçevesinde okumakla birlikte onun vermek istediği mesajı da öğrenmektir. Bu anlayışı özümsemiş bir çevrede yaşayan gençler de aynı davranışı sergileyebilirler. Bilgilendirmenin ve öğretmenin amacı salih insan yetiştirmektir. Kur'an'ın, aklı kullanamamayı,[9] faydası olmayan, hayata dokunmayan ve olumsuz bir davranış şeklindeki nitelemesi ilginçtir. Bu durumda öğretimi bilgi ile, eğitimi değer ile irtibatlandırabilmek için bilgi ile değerin arasını ayırmamak gerekmektedir.[10]

Kur'ân'ın kutsiyeti anlayışı bir genci öğretmeninin anlattıklarına dikkat kesilmesine sebep olabilmektedir. Kur'ân öğrenimi bir dersin ötesinde aynı zamanda bir ibadet amacı anlayışı içermektedir. Gönül huzuru/iç tatmin/itminan açısından genci ahlaki ve ruhi bir doyuma ulaştırabilmektedir. Ayrıca Kur'an eğitiminden alınan

6 Muammer Bayraktutar, "Suç Önlemede Dini ve Ahlâki Değerlerin Rolü", *Suç önleme sempozyumu* (Bursa, 2011), 10; Zahir Kızmaz, "Din ve Suçluluk: Teorileri Açısından Kuramsal Bir Yaklaşım", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15/1 (2005), 15-20.

7 Macit Yılmaz, *Ergenlerde Şiddetin Önlenmesinde Din Eğitiminin Rolü* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 130.

8 Muhammet Şevki Aydın, *Ahlâkla Varolmak* (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021), 130.

9 el-Hucûrât 49/4

10 Aydın, *Ahlâkla Varolmak*, 148.

çıktılar aile ve toplum tarafından da takdir edilen bir geri dönüşümü barındırdığından ötürü bu, öğrenciyi onurlandırmakta ve şahsiyetini pekiştirebilmektedir. Kur'ân ile birliktelik, genç bireye daha dikkatli olmayı telkin eder. Bu telkin süreci sonucunda genç kendini tutabilmeyi tecrübe eder. Bu tecrübe ilkeye, davranışa ve daha sonra şahsiyete dönüşebilir.[11]

Eğitimde öğreticinin davranışları çok önemlidir. Kur'ân-ı Kerîm, öğreticiyi de gönüllü ya da zorunlu olarak daha dikkatli bir ahvale sokmaktadır. Hz. Peygamber'in yaklaşımı ve eğitim metodu ile onun şahsiyetini seven sahabe, O'na duyduğu sevgi ve saygı ile Kur'an eğitimi arasında organik bir bağ kurup içtenliğini ve sürekliliğini temin ediyordu.[12]

Eğitim, insanın doğasını hareket noktası olarak dikkate almakla mümkün olabilir. Kur'an bunu çokça ifade etmektedir.[13] Eğitimin kanunları buna uygun hale getirilmeli ve buna göre sürdürülmelidir.[14] Kur'an, insanın eğitiminde fıtratı merkeze almaktadır. Çünkü fıtri psikolojimizde ahlaki değerleri içermeye hazır bir potansiyel daima vardır.[15] Kur'an, talim,[16] tedris,[17] tefhim,[18] tetkik,[19] vahiy,[20] inzal,[21] takrir[22] ve tilâvet[23] kavramlarını kullanmak sureti ile eğitim ile insan fıtratı, uygulaması ve metotları konusunu insanlara öğretmektedir.[24]

Batı'da ahlakın kaynağının ne olduğu,[25] doğuştan mı yoksa sonradan mı edinildiği tartışmaları[26] bir tarafa, Kur'an, insanın tabiatında öz olarak ahlakın mevcut olduğunu ifade etmektedir.[27] Ancak fıtri olarak insanda var olan bu ahlak, irade ile teşekkül etmekte, gelişmekte ve anlamlandırılmaktadır.[28]

---

11 Recep Ertuğay, "Kur'ân-ı Kerîm'i Anlamanın Önemi Vurgulanırken Kırâatinin (Yüzünden Okuma) Önemsizleştirilmesi Sorunu", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/16 (ts.), 833.

12 Ebû Dâvûd, "Tatavvu'", 26.

13 er-Rûm 30/30; el-Fussilet 41/53; ez-Zâriyât 51/23.

14 Bayraktar Bayraklı, "Kur'an ve Eğitim", *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-I Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, İstanbul*, (2000), 65.

15 Aydın, *Ahlâkla Varolmak*, 149.

16 el-Bakara 2/31, 32; el-Mâide 5/110; el-En'am 6/80; er-Rahmân 55/2, 4.

17 el-En'am 6/105.

18 el-Enbiyâ 21/79.

19 Ali imran 3/79.

20 el-Mâide 5/11; el-En'âm 6/112; el-Enfâl 8/12; en-Nahl 17/68-69; el-Fussilet 41/12; eş-Şûrâ42/51.

21 el-Bakara 2/97.

22 el-A'lâ 87/6.

23 el-Bakara 2/252; Âli İmrân 3/5; el-Kehf 18/83; en-Neml 27/92; el-Kasas 28/3.

24 Bayraklı, "Kur'an'ı Kerim'de Öğretim Kavramı ve Vahiy", 189.

25 Sarıalioğlu, *Materyalizm ve Ahlak*, 47-50; Kropotkin, *Etik*, 52; Macıntyre, *Erdemin Peşinde*, 113-114.

26 Macıntyre, *Erdemin Peşinde*, 158.

27 el-Beled 90/10; eş-Şems 91/7-8.

28 Mehmet Şevki Aydın, "İslam Ahlak Eğitimi", *İslam Ahlakı Temel Konular ve Güncel Yorumlar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, t.s.), 230.

Bireyin doğuştan sahip olduğu ahlakî potansiyelin alımı, açılımı ve biçimlenişi bizzat eğitimi ile birlikte olabilecek bir durumdur. Hz. Peygamber'in; *"Her doğan, İslâm fıtratı üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar."*[29] şeklinde "fıtrat" hadisi diye meşhur olan ifadelerinde de dikkat çektiği üzere İslam, insanın fıtratını, şartlarını ve ihtiyaçlarını hesaba katarak bir bilinç kazanmasına, ahlakî erdemliliklerini bu çerçevede gerçekleştirmesine imkân tanımaktadır.[30]

1. 1. Kur'an Eğitiminin Önemi ve Gerekliliği

Genç bireyin kutsal tasavvuru ve bunlarla ilişki düzeyi bu eğitime yaklaşımında başat bir rol oynayacaktır. Kur'an eğitimi alan gençler üzerinde yapılan araştırmalarda onları etkileyen en önemli hususların başında Kur'an'ın kutsiyeti ve manasına vukufiyet sağlandığında okuyan gencin gönül dünyasına bıraktığı sürur duygusunun öne çıktığı görülmektedir.

Kişinin, Kur'an'dan namazının caiz olacağı kadar öğrenmesi ve ezberlemesinin farz[31], Kur'an öğretiminin ise farz-ı kifaye hükmünde[32] olması Müslümanların kendisine büyük önem atfettiği bir sorumluluk olmuştur. Tarihi süreçte Kur'an'ın tefsirine atfedilen önem kadar tilâvetine de değer verilmiş ve inananlar Kur'an'ı layık-ı veçhile oku(t)maktan da geri durmamışlardır.[33] Bu konuda teşvik edici âyetler ile Hz. Peygamber'in müjdeleri, desteği mahiyetindeki hadisleri[34] ve uygulamaları hem yetişkinler için teşvik edici bir unsur hem de gençler için ilgi duyulan ve yerine getirilmesi gereken bir sorumluluk olarak addedilmiştir.

Okunmasının özellikle belli kurallarda ve önemsenerek yapılması[35], okunduğunda dinlenilmesi, susup saygı gösterilmesi[36], Kur'an okumayı bilenlerin bunu bilmeyenlere hem lafzen hem de içerdiği mesajları bir tebliğ vazifesi olarak öğretmeleri gerektiği[37], Kur'an'dan uzak durmanın ya da yüz çevirmenin sıkıntılı bir hayata sebebiyet vereceği ve ahirette hesabının sorulacağı[38] özellikle vurgulanmıştır. Kur'an'ın, mesajı ile bir öğüt, okuyanın ruh dünyasına bir şifa ve insanlara yol gösterici bir rehber olduğu[39], okunduğunda, tilâveti ile namaz kılındığında hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyacağı[40] mesajları genç bir birey için dikkat çekicidir.[41] Hz. Peygamber'in Kur'an'ı öğrenme ve okumaya dair; yeryüzü, gökyüzü ve ikisi arasındaki her şeyden daha sevimli olduğu[42], Müslümanların en hayırlılarının Kur'an'ı

29 Buhârî "Cenâ'iz", 79, 92, 93.
30 Aydın, "İslam Ahlak Eğitimi", 232.
31 Demirhan Ünlü, *Kur'an-ı Kerîm'in Tecvidi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2015), 15.
32 Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları* (İstanbul: Emin Yayınları, 2019), 35.
33 Ünlü, *Kur'an-ı Kerîm'in Tecvidi*, 13.
34 el-Fâtır 35/29; el-Enfâl 8/2; Âli İmrân 3/113.
35 el-Müzzemmil 73/4; el-Furkân 25/32
36 el-A'râf 7/204.
37 el-Mâide 5/67; en-Neml 27/92.
38 el-Fâtır 35/29.
39 Yunus 10/57.
40 el-Ankebût 29/45.
41 Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 25-31.
42 Dârîmî, *"Fedâilü'l-Kur'an"*, 6.

öğrenen ve öğretenler olduğu[43], güzel sesle okunması gerektiği[44], Kur'ân okuyanların cennetle müjdelendiği[45] ve kendisinden geriye bıraktığı en önemli iki değerden birinin Kur'an olduğu ve ona sımsıkı sarılan gençlerin (insanların) asla sapıklığa düşmeyeceği müjdesi[46] onu, kutsal, saygı gösterilen ve inananlar için vazgeçilmez bir konuma yükseltmiş olduğu ifade edilebilir.

1. 2. Tilâvet Kelimesinin Kur'an'daki Anlam Seyri

Tilâvet, "تلو /t-l-v" kök anlamı olarak, bir kişiyi bir hükmü yakinen takip etmek, uymak, okumak, manayı düşünmek, örnek almak ve makamına tabi olmak anlamlarına gelmektedir. "تلاوة" ise kelimenin mastar formu olup, ilahi kitaplara bağlılık anlamında kullanılmaktadır. Bazen okumak bazen de va'z edilen hükme tabi olmak, ilim ve amelle okunan şeye bağlanmaktır.[47]

Mushaf sırasına göre sûrelerde bu fiilin/kavramın anlamı salt okuma şeklinde olmayıp bilakis okumanın manaya, mananın ahlaka ve davranışa taşınması noktasında bir vurgu olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin, Bakara sûresi 121. âyette "يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِه / *onu hakkını vererek okumakta*", ilk bakışta Kur'an'ı tecvid ile okumak, ancak daha derinlikli anlamında huşu ile okumak[48], üzerinde düşünmek, birine uymak, takip etmek[49] vurgusu ile geçmektedir. Bu âyette tilâvet sözcüğü ile kıraat kelimesinden daha derinlikli bir anlamının olduğu, Kur'an'ın okunup mesajlarının hayata taşınması noktasında özel bir fiil olarak kullanıldığı görülmektedir.[50]

"يَتْلُوا عَلَيْكُمْ اٰيَاتِنَا / *O size âyetlerimizi okuyor*,"[51] "âyetlerimizden" kasıt, Allah'ın hükmü, emri ve kanunudur.[52] Hz. Peygamber'in İslam'ı tebliğ görevi ile insanların ruhlarını arındırması, ahlaklarını güzelleştirmesi ilim ve irfanda gelişmesi; "يَتْلُونَ اٰيَاتِ اللهِ اٰنَاۤءَ الَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ / *geceleri ibadete durup Allah'ın âyetlerini okur, secdeye kapanırlar*."[53] ifadesi ile her toplumun içerisinde güzel ahlak ve iyi nitelik taşıyan kişilerin olacağı[54]; "يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ / *kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan*"[55], Hz. Peygamber'in cahiliye toplumuna, Allah'ın âyetlerini okuması ile onlara aydınlanmanın yolunu açtığı, onları bilgi ve erdemle donattığı ve ahlakî meziyetler kazandırdığı vurgulanmaktadır. Zaten peygamberlerin görevleri; Allah'ın âyetlerini okumak, insanları inkar ve

43 Buhârî, *"Fedâilü'l-Kur'an"*, 21.
44 Ebû Dâvud, *"Vitr",* 21.
45 Tirmizî, *"Fedâilü'l-Kur'an"*, 13.
46 Ebû Dâvud, *"Menâsik"*, 57.
47 Rağıb el-İsfahanî, *el-Müfredât*, 201-202.
48 Bayraklı, *Kur'an Tefsîri*, 210-11.
49 Ayrıca bk. el-Bakara 2/113, 129.
50 *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 1/201-202.
51 el-Bakara 2/151.
52 Bayraklı, *Kur'an Tefsîri*, 303.
53 Âli İmrân 3/113.
54 *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1/654.
55 Âli İmrân 3/164; el-Hac 22/72; el-Cuma 62/2.

kötülüklerden temizlemek ve kitap ve hikmeti öğreterek onlara ahlakî erdemlilikler kazandırmaktır.[56]

"رَسُولاً يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَاۤ / *âyetlerimizi okuyan bir peygamber*"[57] Allah'ın mesajını insanlara ileten, okuyan ve onları tezkiye etmeye çalışan bir peygamber göndermedikçe cezalandırmanın olmayacağı vurgusu görülmektedir.[58] " اِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللهِ / *Allah'ın kitabını okuyanlar*"[59], "يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاۤءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا / *İçinizden, size rabbinizin âyetlerini okuyup duyuran ve böyle bir günle karşılaşacağınızı bildirerek sizi uyaran bir elçi gelmedi mi*?"[60] Bu âyette Allah'ın kitabındaki hükümlere tabi olanlar, kendi lehlerine ve aleyhlerine olanları bilenler, kitaptan helal ve haram olarak okudukları hükümleri söz, eylem ve tutumlarına yansıtıp ahlakî boyuta taşıyanlar şeklinde geçtiği görülmektedir.

Kur'an'daki genel seyrine bakıldığı zaman "t-l-v" kelimesinin geçtiği yerlerde okuma-anlama-erdem ve ahlak-davranış-erdem arasında bir ilişki kurulduğu gözlemlenmektedir.[61] Ayrıca ilmin, okumanın, eğitimin; beyinlerin, gönüllerin arındırılıp temizlenmesi, insan ruhunun şahsiyetinin sapık düşünce ve inançlardan temizlenmesi anlamına da geldiği görülmektedir. Kur'an'ın mesajının anlaşılmasının insanın fıtratını anlamasına, insani duygularını korumasına ve çevresi ile ahlakî erdemlilik ilkeleri çerçevesinde ilişki kurabileceğine yardımcı olacağı söylenebilir.

1. 3. Ahlak Eğitimi

Ahlak; tabiat, seciye ve huy demektir. İnsanın tabiatında meydana gelen ve sabit olan, fiillerin kendisinden düşünmeye, zihni yormaya gerek olmadan kolayca sudur ettiği melekedir.[62] Bir başka ifade ile insanı kimliğinin ve varlığının müdahalesi olmadığı seviyelere yükselmeye ulaştıran fiillerdir.[63] Ahlak sadece teorik bilgi değildir. Bilakis anlama, beceri ve yapabilme gibi kişiyi kendi eylemlerini özgürce gerçekleştirebileceği erdemli davranışlara yönlendirendir.[64] Ahlaklı birey, hayatında değerleri bilen ve oluşturan, bu değerlere göre tutum ve davranışlarını belirleyen ve kendini bu değerlere göre yöneten ve denetleyen özgür bireydir.[65]

Bireyin ahlakî erdemlilikleri kazanabilmesi için aktif konumda yer alması, öğrenme eyleminin öznesi olması, eleştirel düşünmesi, edindiği bilgiler ile varlık dünyası arasında bağlantı kurabilmesi, bu değerlerin hayatı için gerekliliğine inanması gibi durumlar olmalıdır. Eğer böyle bir dayanak, ihtiyaç ve gereklilik temin

---

56 Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, thk. Mecdî Baslûm (Lübnan: Darü'l-Kütübil İlmiyye, 2005), 2/520; Bayraklı, *Kur'an Tefsîri*, 446.

57 el-Kasas 28/59; et-Talâk 65/11; el-Beyyine 98/2.

58 el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 8/184-185.

59 el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 8/485-486.

60 ez-Zümer 39/71.

61 Ertuğay, "Kur'ân-ı Kerîm'i Anlamanın Önemi Vurgulanırken Kırâatinin (Yüzünden Okuma) Önemsizleştirilmesi Sorunu", 835.

62 Akseki, *Ahlâk Dersleri*, 26.

63 Taha Abdurrahman, *Ahlak Sorunsalı Batı Modernitesinin Ahlaki Eleştirisine Bir Katkı,* çev. Tahir Uluç (İstanbul, Pınar Yayınları, 2021), 77-78.

64 Aydın, *Ahlâkla Varolmak*, 95.

65 Aydın, *Ahlâkla Varolmak*, 100-101.

edilebilirse 14-18 yaş aralığındaki genç için din ve Kur'an eğitimi tutarlı, ahlaklı ve erdemli bir hayat sürmesine katkıda bulunabilir.[66] Ancak bu eğitimin sadece ezberci bir yaklaşımla değil ezberin yanında anlamaya, anlamlandırmaya, uygulamaya ve hayatın pek çok aşamasında faydalanmaya yönelik boyutu ihmal edilmeden gerçekleştirilmesine ihtiyaç vardır.[67]

Lafzı, belli kurallar şeklinde tilâveti ve fiziki olarak Mushaf'ın kendisi kutsal addedildiğinden dolayı bir Müslümanın Kur'an'a yaklaşımı bile saygı ile olabilmektedir. Ayrıca Kur'an'ın âyetlerini okuduğu ve manasına vukufiyet sağladığı zaman inançlı bir insanın bu emir ve nehiylerden müstağni kalması mümkün olmayabilir. Bilakis bunlardan etkilenebilir ve bu eylemler onun ahlakî tutumuna yansıyabilir. Ahlak, iman ve amelden ayrı olmayıp onların mütemmim bir cüzü sayıldığından dolayı dini inançlar ahlak ile iç içe değerlendirilmiş ve kişinin inancı, aldığı eğitimi ve özelde okuduğu Kur'an'ın onun şahsiyetini etkilemesi ve daha iyi insan ve Müslüman olmasını temin etmesi beklenebilir.[68]

İnsanın özünde ve ruhunun derinliklerinde onu inançlı olmaya, bazı dini ödevleri yapmaya yönlendiren birtakım içgüdüler vardır.[69] Eğitimin yanı sıra ahlaki eylemlere etki eden; din, gelenekler, yönetim sistemi, ekonomik gidişat, ticaret, yapılan yayınlar, toplumun kanaat önderleri ve düşünürleri, sanatçılar, sosyal çevre, bireyin içerisinde yetiştiği aile ve iklim gibi etkenlerde bunlardan sayılabilir. Ayrıca dini anlayış gereği dua bile bireyin ahlaki erdemlilikleri yaşamasına olumlu etki eden bir mahiyet taşıdığı ifade edilebilir.[70]

Ahlaki erdemlilikler duygu ile ifade edilecek olsa bunu tanımlayan kelime fazilettir. Fazilet kişiye beğenme duygusu ve sonucunda mutlu olma hissi veren zihni bir niteliktir.[71]

Ergenlik dönemi gençlere millî ve manevi değerleri vermenin ve olumlu davranışları kazandırmanın pek çok yöntemi vardır. Edebi metinler, müzik, tiyatro, folklor ve spor gibi çeşitli alanlar bunun için araç olarak kullanılabilmektedir. İnanç esasları gibi millî-manevi değerlerde insan için pusula görevi olabilirler. Yeme, içme, giyim-kuşam, evlenme, insan ilişkileri noktasında görgü ve ahlak kurallarının belirlenmesi gibi daha pek çok hususta bireyi yönlendiren ve yaşama tutunmasını temin eden yargılar olabilir.[72]

---

66 Aydın, *Ahlâkla Varolmak*, 96.

67 Çetin, "Dindarlık-Ahlak İlişkisi ve Dini-Toplumsal Yansımaları", 98.

68 Çetin, "Dindarlık-Ahlak İlişkisi ve Dini-Toplumsal Yansımaları", 103; Abdurrahman, *Ahlak Sorunsalı*, 44-48.

69 Muhammed Kızılgeçit, "Gençlerin Dini Hareketlere Katılımının Psikolojik Nedenleri: Bireyin Arayışı mı? Hareketin Başarısı mı?", *Peygamberimiz ve Gençlik* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), 414.

70 Nevzat Tartı, "Dindarlık ve Ahlak İlişkisi", *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), 358.

71 Recep Kılıç, "Bunalım Dönemlerinde Ahlakın Dini Temelinin Önemi", *Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi: Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları*, (2009), 47.

72 Mehmet Emin Gönen, "Çocuklara ve Gençlere Olumlu Ahlakî ve İnsanî Değerlerin Kazandırılmasında Edebî Metinlerin Rolü ve Önemi", *Eğitimde Gelecek Arayışları:*

İnsanın dile getirdiği bir duygusu onun hayallerini ve hislerini de harekete geçirebilir. Kurduğu hayaller gönlünde korku, ümit, dehşet, neşe ve daha pek çok hissi uyandırabilir. Bu bağlamda okuduğu bir edebi metin insanlarda ahlakın düzelmesine, faziletlerin artmasına ve insan için erdemli davranışların kökleşmesine vesile olan bir araç olabilir.[73] Örneğin, bir gence insani ve ahlaki erdemleri öğretirken sadece telkin ile şunu yap bunu yapma şeklinde yaklaşmak itici hatta bıktırıcı/uzaklaştırıcı olabilirken, bunu bir tiyatro eseri, edebi bir yazı, şiir, film ve günümüzde nitelikli bir internet sayfası ile daha kolay temin edebiliriz. Mevlana'nın Mesnevisinden beyitler okuyan bir genç, doğruluk, şecaat, dostluk ve hoşgörü ahlak ve erdemini; Yunus Emre'nin şiirlerinden insanı ve hayatı sevmeyi; Mehmet Akif'in Safahatından akıllı olmayı, dini doğru anlamayı, çalışkan olmayı, bidat ve hurafelerden kaçınmayı, milletine ve vatanına minnet borçlu olduğunu; Ömer Seyfettin'in "ilk namaz" adlı hikayesinden namaz kılmanın önemi ve bir genç için gerekliliğini ve Yahya Kemal'in Süleymaniye'de adlı şiirinden dini bir bayramın insanın ruh dünyasında din, cami, bayram, iman, vatan, tarih şuuruna dair uyandırabileceği latif duyguları ve bunun inanç ve itikadına nasıl yansıdığını gözlemleyebilmektedir.[74]

Bilgi olmadan ahlaklı olunamayacağı gibi Kur'an'ın insanoğluna iletilme gerekçesini öğrenmeden, ondaki ahlakî ödevleri bilmeden Kur'an'ın istediği ahlaklı bir bireyde olunamayabilir. Eğer genç birey, Kur'an'dan yeteri kadar eğitim almış ve bunu özümsemiş ise bu soyut bilgi düşünce olmaktan çıkıp eylem üreten, eylemleri insanın karakterini şekillendiren ve somut karşılığı olan davranışlara dönüşebilir.[75] Zaten Kur'an'ın inananlardan tam olarak istediği de budur.[76] Eğer mümin genç, aklını bilgi ile donatıp ahlaklı bir birey olursa, kalbi mutmain olur, duyguları gelişir ve bu bilişsel ve duyuşsal doyum onu ahlakî eylemlere taşıyabilir.[77]

1. 4. Musiki, Kur'an Eğitimi ve Ahlak

Müzik, icra edilmesinin kolaylığı, ulaşılabilirliğinin mümkün olması, yaygın ve kolay etkileme gücü ile dinlerin kendilerini ifade etme ve toplumsal karakter kazanma noktasında müracaat ettikleri sanat türlerindendir.[78] Sosyokültürel hayattan ibadet hayatına kadar insan hayatının geniş bir yelpazesine hitap eden müzik, gençlerin dini anlamlandırmasında, ibadetleri sevmelerinde ve uygulamalarında daima olumlu bir görev icra eder olmuştur.

Dünden Bugüne Türkiye'de Beceri, Ahlâk ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2016), I/136.

73 Gönen, "Çocuklara ve Gençlere Olumlu Ahlakî ve İnsanî Değerlerin Kazandırılmasında Edebî Metinlerin Rolü ve Önemi", I/138.

74 Gönen, "Çocuklara ve Gençlere Olumlu Ahlakî ve İnsanî Değerlerin Kazandırılmasında Edebî Metinlerin Rolü ve Önemi", I/140-144.

75 Aydın, *Ahlâkla Varolmak*, 114.

76 en-Nisâ 4/82; Yunus 10/24; el-Mü'minûn 23/68; es-Sâd 38/29; ez-Zümer 39/18; Muhammed 47/24.

77 Aydın, *Ahlâkla Varolmak*, 116.

78 İlkay Şahin, "Dini Hayatın Ritmi: Ritüel ve Müzik", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49/2 (2008), 272.

Müzik, 14-18 yaş aralığındaki gençlerde duyguların zenginleştirilmesi, yeniden şekillendirilmesi ve anlamlandırılması[79] noktasında önemli bir görev icra edebilir. Musikinin bu yönü ahlak ile ilişki kurulması noktasında çok önemlidir. Çünkü insanın ahlaklı olması ve fıtratına münasip, ilahi iradenin istediği olan bir yaşam biçimi ile hayatını sürdürebilmesi önemlidir. Ahlak, insan hayatında onu zenginleştirme, pozitif şekillendirme ve hayatını izzetli sürdürebilmesine katkıda bulunması noktasında müzik ile aynı mütemmim görevi icra ediyor şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca duyguları oluşturmada ve beslemede hatta dönüştürmede güçlü bir fonksiyon icra eden müzik, dini inanç ve uygulamaların duygusal bir tecrübe içinde öğrenilmesinin önünü açtığı gibi, eşlik ettiği ibadetler ile dindarlık hissinin oluşması, gelişmesi, artması ve dindarlığın derinlikli yaşanması noktasında olumlu etkide bulunabilmektedir.[80]

Musikinin özünde var olan kutsal karakterde bir ciddiyet ve dinleyiciye verdiği huzur ve neşe[81] iklimi aynen ahlaki erdemleri yaşayan gencin iç dünyasında hissettiği tatmin olma duygusu gibidir. Günümüz gençliğinin müzik ile ilişkisi, müziğin çekici rolü, müzik vesilesi ile şekillendirdiği hayatı, değer yargıları, edindiği rol modeller; onunla bakış açısını, eğitimini, giyim-kuşam, günlük ritüeller ve gelecek planlarını yapması, müziğin 14-18 yaş aralığındaki bir genç için ne kadar önemli olduğunu ortaya koyan unsurlardır.

Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın şiir ve eserlerinde musiki ve onun insanın gönül dünyası ile ilişkisine dair vurguları müsellemdir. Aşağıdaki dörtlük çoğu çalışmalarda Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *"Mârifetnâme"* adlı eserine atfedilse de[82] ki *Mârifetnâmede* de geçmektedir.[83] Nâbî'nin *"Hayriye"* adlı manzum eserinde geçmekte ve musikinin ahlak üzerine etkisini ifade etmektedir.

Mûsikî hikmete dâ'ir fendir.

Bilene bilmeyen rûşendir.

Ve nice esrârı var, idrak idicek.

Pür gelür sîneleri çâk idicek.[84]

Müzik bireyin bağlı olduğu din, millet ve kültürünü direkt yansıtan bir görev icra edebilmektedir. İnsan ait olduğu duygu dünyasını, içerisinde yaşadığı bütün değerlerin bir yansıması olarak yaşamaktadır. Bundan dolayı inançlı gençlerin hayatını şekillendirme ve anlamlı kılmalarında kendi öz değerlerine göre müzik yapılmalı ve onlara sunulmalıdır.

---

79 Şahin, "Dini Hayatın Ritmi", 278.
80 Şahin, "Dini Hayatın Ritmi", 280.
81 Mustafa Kılıç, "Musikinin İnsan Duygularına Etkisi ve Kur'an Tilâvetindeki Önemi Üzerine Örnekleme", *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Mûsikî Sempozyumu* (Amasya: Amasya Üniversitesi, 2017), 250.
82 Pala, "Erzurumlu İbrahim Hakkı'da Nâbî Tesiri", 217.
83 Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2011), 1/342.
84 Nâbî, *Hayriyeyi Nâbî* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2013), 190-192.

2. Yöntem

Bu araştırma nitel bir usulle hazırlandığı için deneklerden elde edilen bulgulara geçilmeden önce bu bölümde hem daha önce yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilecek hem de takip edilen yöntem ifade edilecektir.

Kur'an eğitimi ve tilaveti ile ilgili deneysel ve nitel çalışma sınırlı sayıda yapılmış bir husustur. Bu konuda Ahmet Abdullah, Kur'an dinlemenin psikolojik açıdan insana güven kazandırıp kazandırmadığını 73 kişilik bir denek üzerinde çalışmış ve Kur'an dinlemenin psikolojik olarak insana güven duygusu temin ettiğini tespit etmiştir.[85] Bir başka araştırma da Elif Kılıç tarafından, "Musikinin İnsan Duygularına Etkisi ve Kur'an Tilâvetindeki Önemi Üzerine Örnekleme" adlı çalışma ile yapılmıştır. Makamla ezber yapmanın Kur'an ezberlemeyi kolaylaştırıp kolaylaştırmayacağını tespit emek için yapılan deneysel çalışmada, Kur'an'ı makamla dinleyen denek grubunun daha kolay, çabuk ve kalıcı ezber yaptığı tespit edilmiştir.[86]

Kur'an ve ahlak eğitimi üzerine literatürde ayrı ayrı pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar; mahiyeti, nasıllığı, eleştiri noktaları ve yöntemine dair çeşitli fikirlerden müteşekkil gayretler şeklindedir. Ancak elinizdeki bu çalışma konunun teorik boyutunu kısaca ele almakla birlikte, bizzat bu eğitime tabi olan, uygulama alanındaki eğitimin mahiyetini, metodolojisini ve hedefleri konusunda ne kadar verimli olup olmadığını tespit edebilme imkânı veren, muhatap kitle ile bizzat irtibat kurup görüşülmüş olması ve onların fikirlerinin bizzat ele alınması açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada 14-18 yaş grubundan ergenlerin yapılan mülakat görüşmelerindeki sorulara verdikleri cevaplar ışığında ahlakî görüşlerinin gelişimi araştırılmıştır. Ayrıca, bu yaş gruplarındaki ergenlerin dört etik dünya görüşünü benimseme düzeyleri;

1- Öğrenme

2- Takip etme

3- Duygularına etkisi

4- Davranışlarına yansıtma modelleri ve günlük yaşamda din pratiklerine ayrılan zaman ile ilişkisi araştırılmıştır.

Nitel araştırmada amaç gerçekliği olduğu gibi anlamak ve ortaya koymak, olayları, olgu ve davranışları süreç içerisinde araştırmaktır. Bunu yapmak için durum deseni modeli tercih edilmiştir. Çünkü durum analizinde güncel bir olguyu daha çok "neden", "niçin" gibi sorularla ele almak durumu söz konusudur. Yanı sıra kültür analizi modeline de başvurulmuştur. Çünkü farklı aile veya çevre yapısı içerisinde bulunan gençlerin algı, tutum ve beklentileri de farklı olacaktır. Sorun alanının tamamına ulaşmak mümkün olamayacağı için belli bir yaş aralığında ve yine belli eğitim kurumunda bulunan gençler üzerinde çalışılmıştır. Elde edilen veriler

85 Köse ve Ayten, *Din Psikolojisi*, 19.

86 Kılıç, "Musikinin İnsan Duygularına Etkisi ve Kur'an Tilâvetindeki Önemi Üzerine Örnekleme", 250.

yorumlama tekniği ile genele uyarlanmış, *amaçlı örnekleme* yöntemi ile mülakat için seçme işleminde ise belli liselerde yine farklı cins, aile yapısı ve Kur'an eğitim seviyesine sahip gençler tercih edilmiş ve *maksimum çeşitlilik* kullanılmıştır. Bununla, aynı sorulara farklı fikir beyan edebilme imkânı tanınmış, Kur'an eğitimini; ailede, camide, Kur'an Kursunda, İHL ya da diğer ortaokulda ve liselerde almış olan farklı yelpazedeki gençlere ulaşma imkânı olmuştur.

Tablo 1: Araştırma Çalışma Grubuna Dair Bilgiler

Katılımcı	Cinsiyeti	Yaşı	Okulu	Hafız
E1	Erkek	18	AİHL	Evet
E2	Erkek	17	AİHL	Hayır
E3	Erkek	17	AİHL	Hayır
E4	Erkek	18	AİHL	Evet
K1	Kadın	15	Fen ve Sos. Bil. İHL	Hayır
K2	Kadın	15	Fen ve Sos. Bil. İHL	Hayır
K3	Kadın	16	Fen ve Sos. Bil. İHL	Hayır
K4	Kadın	16	Fen ve Sos. Bil. İHL	Hayır
K5	Kadın	17	Fen ve Sos. Bil. İHL	Hayır
K6	Kadın	14	Fen ve Sos. Bil. İHL	Hayır
K7	Kadın	17	Fen ve Sos. Bil. İHL	Yarım Hafız

Araştırmada veri toplama tekniği olarak görüşme tekniği, veri toplama aracı olarak ise yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu tekniğin amacı, katılımcıların neyi niçin düşündüğünü bilmek; duygularının, hislerinin ve tutumlarının ne olduğunu anlamak ve görüşlerinin altında yatan nedenlerin açığa çıkmasını temin edebilmektir.[87]

Formun hazırlanmasında kolay ve anlaşılır olmaya, açık uçlu sorular sormaya ve alternatif sorular hazırlamaya çalışılmıştır. Yönlendirmekten ve çok boyutlu soru sormaktan kaçınılmıştır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu iki yöntem uzmanı tarafından incelenmiş, ayrıca bir din eğitimi uzmanı tarafından da sorular son olarak kontrol edilmiştir. Yapılan kontrol sonucunda 9 ana soru ve 7 alt soru şeklinde son şeklini alan görüşme formu hazır hale getirilmiştir.

87 Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), 64-74.

Araştırmada veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiş, bahse konu görüşmeler Rize merkezde bulunan kız ve erkek iki İHL'inde 14-18 yaş aralığında bulunan 4 erkek ve 7 kız olmak üzere toplam 11 öğrenciyle 09.08.2022 tarih ve 2022/166 sayılı "Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurul" izni çerçevesinde 09.08.2022 ile 26.08.2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin beş tanesi yüz yüze, altı tanesi ise görüntülü görüşme programı olan "Google Meet" aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler, 15 ile 35 dakika arasında olup ses kayıt cihazı ile kayda alınmıştır. Kayda alınan görüşme tarafımızca deşifre edilmiş/yazılı metin haline getirilmiş, elde edilen veriler sorular dikkate alınarak tasnif edilmiştir.

Araştırmanın iç geçerliliğine özen gösterilmiş, elde edilen sonuçlar hakikati doğru bir şekilde temsil etsin diye formun hazırlanmasından önce alan uzmanlarıyla ve ilgili kişilerle bilgi alışverişinde bulunulmuştur. Dış güvenirliliğini temin etmek için ise görüşme formu, ses, görüntü ve deşifre kayıtları muhafaza altında tutulmaktadır. Daha sonra veriler çalışmanın mahiyetine uygun ve anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde temalandırılmış, görüşler katılımcı kişi ile eşleştirilerek tanımlanacak şekilde kodlanmış ve en son aşamada yoruma tabi tutulmuştur. Yapılan analizde veriler betimsel ve yorumlayıcı bir üslup ile değerlendirilmiştir.

3. Bulgular

3. 1. Birinci Tema: Kur'an Eğitimi ve Mahiyeti

Katılımcıların Kur'an okumaya başlama yaşları ve aldıkları Kur'an eğitiminin mekânı ve mahiyeti onların Kur'an eğitimleri açısından önem arz eden bir durumdur.

3. 1. 1. Kur'an Okumaya Başlama Yaşları

Küçük yaştan itibaren Kur'an eğitimi verilme anlayışı görüşme yapılan katılımcılarda öne çıkan bir durum olarak gözlemlenmiştir. Araştırmamıza konu olan 14-18 yaş grubunun daha önceden Kur'an'ı farklı yollar ile öğrendikleri tespit edilmiştir. Buna göre katılımcıların Kur'an öğrenme yaşı ve mekanına bakıldığında K1 ana okulunda dört yaşında ve ailesinin yönlendirmesi ile; K2 altı yedi yaşında, K3 3,5 yaşında, K4 altı yaşında, E4 beş altı yaşlarında, K6 beş altı yaşlarında evde aile büyüklerinin teşviki ve takibi ile; E1 ve E3 altı yaşında, E2 beş altı yaşlarında, K7 4 yaşında camide ve K5 ise beş yaşında Kur'an Kursunda başlamıştır.

Katılımcıların, Kur'an'ı ilk öğrendikleri yaşları, mekanları ve ortamları farklı olduğu için Kur'an'ı ilk öğrenme ve okuma esnasındaki duyguları da farklılık arz etmektedir. Örneğin, K1 yaşı gereği çok küçük olduğunu, çevresinden gördüğü ilgi ile bu davranışının çok kıymetli olduğunu anımsadığını; K2 kuzenleri ile okumaya çalıştıklarını ve aile büyüklerinin teşvikiyle olduğu için kendisini çok iyi hissettiğini, daha sonra camiye gittiği zaman ise iç dünyasında mutlu olduğu; K3 kendi başına Kur'an okuduğu zaman çok mutlu olduğunu ancak hoca ve arkadaş ortamında anlamsız bir heyecan duyup korktuğunu söylemektedir. E1 ilk zamanlarını hatırlamamakla birlikte daha sonra bu işin kendisine zevk verdiğini hatta anlamını bildiği bir âyeti okuduğu zaman inanılmaz mutlu olduğunu, yaşadığı bu olumlu duygu sonucu Kur'an eğitimin her yaştaki çocuğa eğitim-öğretim teknikleri kullanılarak

manası ile öğretilmesi gerektiğini talep etmiştir. K4 çevresindeki olumlu yaklaşımlardan dolayı Kur'an'ın mutlaka öğrenilmesi gereken bir şey olduğunu hissettiğini ve okumaya başlayınca bunun sonucu olarak mutlu olduğunu hatta bu durumun kendisine artı değer kattığı hissini çok iyi hatırladığını; K5 dedesinin kendisini taktir ettiği için okuma isteği olduğunu; E2 aile çevresinde çok kıymet addedildiği için hafız olduğunu, ezber yeteneği üstün olduğu ve desteklendiği için hafızlığını çok kolay bir şekilde yaptığını; E3 ailesi ile gittiği Umre ve orada dinlediği Arap makamı Kur'an tilâvetlerinin kendisini çok etkilediğini ve daha sonra ailesinin hafız olmasını isteği ile hafız olduğunu ifade etmektedir. E4 zamanla anlamını çok merak ettiği için sorguladığını ve anlamına ulaştığı yerleri okurken çok heyecanlandığını; K6 yabancı olan bir dil olmasına rağmen çevresinde Kur'an'a verilen önemden dolayı çok merak ettiğini ve öğrenmesi gerektiğini düşündüğünü, bunun çok kıymetli bir şey olduğunu hissettiğini ve namaza başladığı zamanlarda iyi bir şey yaptığını somut olarak algılayabildiğini; K7 Kur'an öğrenmekle Müslümanlığı devam ettirdiği hissi yaşadığını ve öğrendikçe mutlu olduğunu ifade etmişlerdir.

14-18 yaş gençlerin Kur'an'ı ilk okudukları zaman ile şu an içerisinde bulundukları yaşları esnasındaki duyguları da kendi içerisinde ilginç veriler barındırmaktadır. K1 ilk dönemde çevre unsuru ile okuma isteği hissettiğini şuan Kur'an'ın mealini öğrenip tefsirini okudukça okumasının daha anlamlı olduğunu; K2 ilk dönem heyecanlı ve mutlu iken şuan kendisini çok iyi hissetmediğini; K3 eğer çevresinde birisi ona oku derse kendisini gergin hissedip okumak istemediğini ancak içinden gelip alıp okuduğu zaman ise hala sakinleştiğini ve rahatladığını hissettiğini; E1 artık anlamını okuyabildiği için hissiyatının da olgunlaştığını, çevresindeki örnek din adamları ve aktivist kişilerden olumlu etkilendiğini ve makamla Kur'an okumanın ya da dinlemenin de kendisine büyük zevk verdiğini belirtmiştir. K4 önceden Kur'an öğrenmiş olmasının şimdi akranları arasında kendisini öne çıkardığını ve sınıfında bunun pozitif faydasını gördüğünü, bu yüzden Kur'an okurken kendisini hala çok mutlu hissettiğini ifade etmektedir. K5 önceden anlamını bilmeden okumak ile şimdi anlamını bilerek okuma arasında müthiş bir duygu yoğunluğu yaşadığını ayrıca hata yapma korkusu ve arkadaşlarının kendisini yadırgamaları psikolojisini aşmış ve rahatlamış olduğunu; E2 küçük yaşta anlamını bilmeden Kur'an okutmak yerine öğrenciye Kur'an'ın ne olduğu, niçin okunması ve anlaşılması gerektiğinin yaşına uygun bir şekilde anlatılmasını, hafızlık bile yaptırılacaksa anlamı ile beraber olması gerektiğini ifade etmiştir. E3 vefat eden babasının "oğlum hafız olsun" motivasyonu ile ilk yıllarında sürdürdüğü Kur'an öğrenimi ve hafızlığın, kurs ortamı ve akran yardımı psikolojisi ile daha sonra kendisi için mutlu olduğu bir ortama dönüştüğünü; E4 küçükken çok heyecanlı ve mutlu olduğunu, ancak ezberleme konusunda kendisine eğitim verilmediği için çok zorlandığını ve bunun kendisini Kur'an'dan soğuttuğunu şimdi duygusuz bir hale geldiğini belirtmiştir. K6 ailesinin nitelikli desteği ile küçükken ve şu an bile Kur'an okurken çok mutlu olduğunu bunu ilahi bir sorumluluk olarak gördüğünü söylemiştir. K7 ise Kur'an'ı birisine ya da kendi başına okuduğunda hala çok mutlu olduğunu ifade etmiştir.

Geleneksel Kur'an eğitimi anlayışında yaklaşım olarak masum görünse de uygulama olarak bazı baskı unsurlarının varlığı bilinen bir durumdur.[88] Son yıllarda gerek resmi olarak yasaklanmış olması gerek toplum olarak daha bilinçli bir eğitim metoduna evrilmiş olunması, aileleri bu konuda daha farklı bir yaklaşıma sevk edebilmektedir. Ancak bu yaklaşımın şu an için nasıl bir durumda olduğu ve öğrencilerin Kur'an öğretimi noktasında baskıcı yaklaşıma nasıl baktıkları da çalışmada ele alınan hususlar arasındadır. Örneğin, K1 baskı görmediğini ancak görseydi bu durumun hem Kur'an'dan hem de genel anlamda dinden/eğitimden kendisini soğutacağını; K2 anne annesi ve bazı hocalarından şiddete varmayan baskı gördüğünü ancak daha ileri seviyeye varsa bunun kendine olumsuz etki yapacağını; K3 baskı görmediğini ancak baskı konusunda sadece Kur'an eğitimi değil diğer bütün alanlarda bile en doğru olan bir şeyi bile kendisine baskı ile yaptırmaya kalkılsa buna olumsuz cevap vereceğini ifade etmektedir. E1 baskı görmediğini ancak böyle bir durumda Kur'ân'ı tekrar eline alması için bir mucize gerektiğini; K4 baskı görmediğini ancak öyle bir durumda dinden uzaklaşacağını ve çok farklı bir insan olabileceğini söylemiştir. K5 aileden değil ama bazı hocalardan şiddete varmayan baskı/azar gördüğünü bu durumun önceleri kendisini Kur'an'dan soğuttuğunu ancak belli bir zamandan sonra bunun kendisinde öğrenmeye yönelik bir hırsa dönüştüğünü; E2 hafızlık için teknik olarak şiddete varmayan baskının gerekli olduğunu yoksa Türkiye'de hafız olma oranının çok ciddi şekilde düşeceğini düşünmekte, ancak Yaz Kurslarında camide verilen eğitimlerde baskının asla mümkün olamayacağını bilakis çok eğlenceli bir formatın uygulanmasının gerektiği fikrindedir. E3 ailede açıkça baskı görmediğini ancak hafız olmasını istedikleri yaklaşımlarından bunu zımnen hissettiğini diğer çevrede baskı olmamakla birlikte böyle bir uygulamada büyüklerin bir hikmete mebni olarak bunu yapacaklarını ve kendilerinin bunu anlamaya çalışmaları gerektiğini söylemektedir. E4 annesinden baskı gördüğünü, bu durumun kendisini Kur'an'a yaklaşmak hususunda soğuttuğunu daha nazik bir üslup olsa bugün daha iyi bir durumda olacağını düşündüğünü; K6 baskı görmediğini, baskı olsa bunun kendisini sınırlandıracağını ve K7 ise baskı görmediğini eğer böyle bir durum olsa buna karşı olacağını ifade etmiştir.

3. 1. 2. Akran Durumu ve Fiziki Ortam

Ülkemizde bazı dönemlerde Kur'an eğitimi verilen mekânların fiziki açıdan uygun olmayan bir durumda, öğrenci sayılarının normal şartların çok üzerinde olduğu bilinen bir gerçektir.[89] Bunun yanı sıra daha çok dezavantajlı aile kesimlerinden gelen çocukların olduğu Kur'an eğitim ortamları hem bu eğitime katılan çocukların duygu dünyasında hem de verilen eğitimin niteliğinde çok olumsuz etkilerde bulunduğu değerlendirilmekteydi.[90] Ancak son yıllarda bu durumun hızla düzeldiği, camilerin müştemilatında rastgele bir yerde değil eğitim için hazırlanmış

88 Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, 112-113; Nazıroğlu, *Öğretmenlik*, 122-131.

89 Bayramali Nazıroğlu - Vahap Vahapoğlu, "Halkın Kur'an Kurslarına Yönelik Tutumları Üzerine Bilimsel Bir Araştırma: Of Bölgesi Örneği", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (2015), 121-128.

90 Mehmet Korkmaz, *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kurslarında Din Eğitimi (Sorunlar ve Çözüm Önerileri)* (Ankara: Kimlik Yayınları, 2019), 87-98; Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, 52-55.

müstakil ortamlarda Kur'an eğitiminin verildiği, bunun yanı sıra farklı aile çevresinden öğrencilerin de hem hafızlık hem de Kur'an öğrenme hususunda tercihlerde bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu durum katılımcılarımızın görüşlerine de yansımış gibi görünmektedir. Örneğin, K1, K2, K4, K5, E2, E3 ve K7, arkadaşlık ve fiziki imkanlar noktasında çok memnun oldukları bir ortamda öğrenim gördüklerini bunun kendilerini çok olumlu etkilediğini, K3 arkadaş ortamı ve eğitim gördüğü mekanların bu eğitimi için önemli olmadığını hatta bunu umursamadığı ancak şu anki okulunun çok iyi imkanlara sahip olduğunu ifade etmektedir. E1 fiziki imkanları iyi bulmakla birlikte arkadaşlık ortamının İHL öğrencileri için oluşmuş kanaatin aksine kötü olduğunu hatta bundan dolayı bazı iyi hocaların tayin ile başka okullara gittiğini; E4 arkadaş çevresinin kendisini olumsuz etkilemeyeceğini ayrıca eğitim için dört duvar anlayışının yanlış olduğu ve eğitimin her yerde devam eden bir süreç olarak değerlendirdiğini ve K6 fiziksel olarak iyi mekanlarda eğitim aldığını, arkadaş ortamı olarak kendisinin yarım hafız olması nedeniyle daima sınıfta ön plana çıktığını, başkaları Kur'an dersinden korkarken kendisinin bu dersi iple çektiğini dile getirmiştir.

3. 2. İkinci Tema: Kur'an Eğitimi Ahlak İlişkisi

14-18 yaş dönemi insan eğitimi, duygularının neşvünema bulması, şekillenmesi ve hayata kazandırılması, ayrıca bu yaştaki gençlerin ahlakî olarak bilgilenmesi, eğitilmesi ve yanlış davranışlardan korunması noktasından önemli bir süreçtir.

3. 2. 1. Katılımcıların Ahlaki Durumlarını Değerlendirmeleri

Öğrencilerin yaşam düzeyi ve ortamı homojen bir çevre içerisinde olduğundan; okul, aile çevresi, şehir, ülke hatta dünya gençleri ile kendilerini kıyas ederek genel ahlak kuralları hususunda iyi durumda olduklarını ifade etmişlerdir. K1, K2, K4 ve K7 ahlaklı, hoşgörülü, çevrelerine karşı müsamahalı, görgü kurallarına uyan ve olgun oldukları kanısındadırlar. K3 çevresi ile iletişim kurmayı sevmese de yaptığı gözlemlere göre gençlerin genel durumu ile kendisini mukayese ettiğinde ahlaklı bir genç olduğunu ancak henüz olgun bir birey olması yolunda yetişmesi gerektiğini düşünmektedir. E1 çevresinde Kur'an'dan hatta İslam'dan uzak gençlere göre ahlaklı bir birey olduğunu ancak genel olarak değerlendirdiği zaman orta seviyede bir insan olduğunu; K5 genel olarak kendisini ahlaklı görmekle birlikte bazı kötü durumlarının olduğunu; E2 hafızlık yaptığı ve kurs ortamında büyüdüğü için bazı kuralları yaşayarak benimsediğini, genel olarak ahlaklı bir birey olduğunu fakat bu konuda yol alması gerektiğini ifade etmektedir. E3 ahlak deyince ailenin akla gelmesi gerektiğini ve kendisinin böyle nitelikli bir ailede yetiştiği için şanslı olup toplumda ahlaklı bir genç olarak büyüdüğünü; E4 kendisini yeterli bulmadığını, hala küçük hissedip ahlakî olgunluk duygusunu hissedemediğini ifade etmektedir. K6 ailesinden aldığı eğitim ve dini emirlerden haberdar olduktan sonra hissettikleri ile ahlaklı bir genç olduğunu, toplumun değer yargılarını önemsemeyen ve dini emirlere aykırı davranan gençlere ahlakî ilkelerin iyi anlatılamadığı için bu erdemlerden/ödevlerden uzak olduklarını iddia etmektedir.

3. 2. 2. Kur'an Eğitimi ile Ahlak Arasındaki İlişkiye Dair Görüşleri

Çalışmanın temel sorusunu oluşturan bu başlık katılımcılar tarafından farklı değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Şöyle ki K1 Kur'an'ın zaten bir ahlak umdesi olduğu ön kabulünden hareketle Kur'an eğitimi ile ahlak arasında sıkı bir ilişki olduğunu düşünmektedir. K2 bu güne kadar aldığı Kur'an eğitimlerini salt okuma şeklinde değerlendirmediğini çünkü gerek ailesi gerekse öğretmenlerinin Kur'an'ı okutmakla birlikte aynı zamanda onun insana ne mesaj verdiğini ve ahlakî ilkelerini açıkladıkları için arasında sıkı bir bağın varlığını düşünmekte; K3 ise Kur'an'ın fiziki varlığına bile hürmet etmekle terbiye edildiği için Kur'an'a saygılı davrandığında kendisini iyi hissettiğini, muhtemel olumsuz bir yaklaşım içinde sıkıntı hissettiğini belirtip Kur'an ile ahlak arasında direkt bir bağ olduğunu ifade etmiştir. E1 eğer doğru bir usulle ve sevdirerek yapılmış ise Kur'an eğitimi ile ahlak arasında doğrudan bir ilişkiyi kabul ettiğini; K4, K5, E3, E4 ve K7 Kur'an eğitimi eğer anlamı ile verilirse mutlaka bir ilişki olacağını ancak sadece okumaya dayalı bir eğitimde daha yüzeysel bir etkilenme olacağını belirtmektedirler. E2 direkt bir ilişki kuramasa da etkilenme şeklinde bir bağın varlığını düşünmektedir. Ancak anlamı ile verilecek Kur'an eğitiminin her yaştaki genci mutlaka etkileyeceği kanaatinde olduğunu öne sürmektedir. K6, ikisi arasındaki ilişkiyi zorunluluk olarak değerlendirmektir. Eğer kişi bizzat Kur'an okuyor ise dolaylı bir şekilde, bununla birlikte anlamını da öğreniyor ise doğrudan ve bunlara ilaveten mütedeyyin bir çevrede ve ailede de yetişiyor ise bu durumda zorunlu olarak ahlaklı olması gerektiğini iddia etmektedir.

Katılımcıların ahlakî davranış, söylem ve tutumları ile aldıkları Kur'an eğitiminin birbirini direkt etkilemesi hususunda: K1 davranışlarını daha bilinçli bir şekilde yaşadığını ve buna, aldığı Kur'an eğitiminin olumlu etkisinin olduğunu düşünmektedir. K2 İHL okuması ve homojen bir ortamda olduğunu düşünmesi nedeniyle olumlu etkisi olduğunu; K3 şu an kendisine direkt etki ettiğini düşünmemekte, ancak daha çok ailesinden veya daha önce aldığı Kur'an eğitimlerinin etkisi olabileceğini, fakat bu konudaki en büyük katkının dedesi tarafından kendisine verildiği düşünmektedir. E1 olumlu etkisinin olduğunu, K4 babasının da pozitif katkısı ile bu eğitimin kendi hayatına direkt olumlu etki yarattığını; K5, E4, K6 ve K7 lafız olarak okumakla etki olabileceği gibi daha çok anlamının kendilerine öğretilmesi ile direkt hayatlarına etki ettiğini düşünmektedirler. E2 Kur'an eğitimden ziyade bu yaştaki gençleri daha çok yaşadığı ortamın etkilediğini ancak Kur'an eğitiminin buna olumlu katkı sunabileceğini düşünmektedir. E3 aldığı hafızlık eğitimi sonucunda ahlaklı bir genç olmasında bu eğitimin yönlendirici ve olumlu bir katkısının olduğunu düşünmektedir.

3. 3. Üçüncü Tema: Ebeveyn ve Öğretici Yaklaşımlarına Dair Görüşleri

Katılımcıların özellikle dile getirdikleri hususlar ebeveyn ve öğreticilere dair görüşleriydi. Aslında eğitimde iki önemli unsur olan bu çevre, eğitimin tercihi, yürütülmesi ve başarı ile sonuçlandırılması hususunda önemli etkenler olarak ifade edilebilir.

3. 3. 1. Ebeveynlerin Yaklaşım Tarzları ve Sorumlulukları

Çocuk eğitiminde veli unsuru bir diğer ifadeyle ebeveynlerin bu konuda bilinçli olması önemlidir. %99,2'si Müslüman olan[91] ülkemizde insanların, çocuklarını inandığı kutsal kitabı öğretme sorumlulukları ve gayretleri anlamlı bir çabadır. Ancak bu çaba pedagojik açıdan bilinçli sürdürüldüğü takdirde hem öğrenci daha çok verim alacak hem de veliler daha nitelikli bir sonuç elde edebileceklerdir.

K1 ebeveynlerin öncelikle bu eğitimin alınacağı yeri önemseyip araştırmaları ve uygunluğunu sorgulamalarını, verilecek eğitimin mahiyeti, kim tarafından ve nasıl verileceğini araştırmalarını; K2 iyi yerlere, önemsenen ortamlara ve baskı olmayan şartlara göndermelerini; E1 ve K6 hocayı, mekânı iyi tanımalarını, şüphe duymaları durumunda çocuğunu zayi edecekleri bir yere göndermemelerini; K3 baskıcı olmadan, ödül vererek ve bunu yaşına uygun bir şekilde yapmalarını ancak İHL'ne gönderme konusunda ısrarcı olmamalarını istemektedir. K4 hocayı, ortamı iyi araştırmalarını, gelişi güzel yerlere göndermeyip hatta en küçük şüphe varsa çocuğunu oraya terk etmemeleri düşüncesinde; E2 bu eğitimin okul öncesinde verilmesi gerektiğini, hocaların gözetimde olmasını ve sürekli takip edilmesini önermekte; E3 aynı yaşta olan çocukların olduğu ortamı önemsemelerini ve Kur'an eğitimi vermeden önce bunun ne olduğunu, neden gerekli olduğunu çocuklarına mantıklı izah etmelerini istemekte; E4 çocuklarını Kur'an eğitimi için yatılı kursa vermemelerini, eğer böyle bir zorunluluk var ise mutlaka iyi takip etmelerini, ailesinin yakın takipte olduğunu bilmeyen çocukların yalnızlık psikolojisi ile terk edilmiş olduğunu düşündüklerini ve K7 ise baskıcı olmadan sevdirerek bu eğitimi vermeleri gerektiğini tavsiye etmektedir.

3. 3. 2. Kur'an Öğreticileri ve Metotları

Katılımcıların konuya yaklaşımlarında en öne çıkardıkları sorgulamalarından biri de Kur'an öğreticilerinin verdikleri eğitimle ilgili söylem, tutum ve davranışları, Kur'an'ı temsil etmeleri, Kur'an'ın mahiyetine ve ahlaka dair nasihatleridir. K1 eğer dersini baskı unsuru olarak gören bir hocası var ise o dersi zihninden sildiğini ve sadece asgari sorumlulukları ile o yılki dersi geçme kaygısında olduğu, ancak hocasını sevdiği bir dönem olmuş ise bu durumda hem dersine daha istekli yaklaştığını hem de Kur'an hocasını hayatına rol model olarak aldığını belirtmektedir. Örneğin bir dönem Kur'an dersindeki hocasının Kur'an okutmasının yanı sıra felsefeye, ahlaka ve diğer alanlara dair güzel hitabeti ile yorum yapmasını kendisini etkileyen bir unsur olarak ifade etmektedir. K2 hayatında hep kendisine rol model alacağı iyi Kur'an hocaları ile karşılaştığı için Kur'an eğitimi deyince iyi hocalar aklına geldiğini; K3 öğretmelerinden daha çok bu konuda kendisine dedesinin olumlu etki ettiğini; E1 ilk cami hocasının asla örnek alacağı bir insan olmadığını, yaklaşımının kaba, sert ve onur kırıcı olduğunu, orta ve lise yıllarında bu durumun iyi olduğunu bununla birlikte geçen sene Kur'an dersine giren ve kendisini olumlu etkileyen hocasının Kur'an'a yaklaşımına ve okumasına büyük katkısı olduğunu söylemektedir. K5 kendisini olumlu ve olumsuz etkileyen hocaların olduğunu, özellikle bazı hocaların kapalılık

91 Anadolu Ajansı, *"Türkiye'de Dini Hayat Araştırması"* (13.09.2022).

(tesettürü kastediyor) hususundaki yaklaşımından rahatsız olduğunu beyan etmektedir. E2 ve E3 cami hocasını hatırlamamakla birlikte Kurs ve İHL dönemlerinde Kur'an hocalarının konuşmalarından öğrencilere yaklaşımlarından çok etkilendiğini bunun da genelde olumlu olduğunu ifade etmektedirler. E4 ve K7 her çeşit hoca ile karşılaştıklarını ancak öğretmenlerin kendilerini ahlakî anlamda etkilediklerini düşünmemektedirler. K6 ailesinin teşviki ve kendisinin de bilinçli isteği ile başladığı hafızlık eğitimini bir hocasının yanlış, kusurlu, yanlı ve sorunlu yaklaşımlarından dolayı yarıda bıraktığını ifade etmektedir.

Öğrenciler kendilerine Kur'an öğretecek kişilerde şu vasıfları aradıklarını ifade etmektedirler. K1 öğretmenin kendisinin de iyi bir okuyucu olmasını; K2 baskıcı olmayan bir metot ve güler yüzlü bir hoca hayal ettiğini ve bunun kendini çok iyi motive eden bir husus olduğunu; K3 öğretmenin rehberlik bilgisine sahip, katı ve sert üslubu olmayan, Kur'an'ın manevi boyutunu unutmadan baskısız bir yaklaşım ile bu eğitimi vermesi gerektiğini; E1 eğitim verdiği mesleğini iyi tanımasını, öğrencilerin yaş grubunu dikkate almasını ve iletişim dilini çok iyi kullanmasını; K4 çocuk eğitimi almış, yaklaşımına bunu yansıtabilen, baskı ve zorlamadan uzak biri olmasını; K5 asla sert ve kaba olmayacak yaklaşım, çocuk dünyasında "Allah'ın evine gidiyorum" duygusuna zarar vermeyecek bir tutum ve çocukların yaş grubunu dikkate alan oyun ve eğlence etkinlikleri eşliğinde eğitimin veren biri olmasını; E2 yaş grubunu dikkate almak, zorlamamak ve hediye vermek şeklinde yaklaşımı olan hoca hayal ettiğini; E4 hocaların argo dil kullanmamasını, öğrenciler arasındaki alt-üst/devrecilik uygulamalarına müsaade etmemelerini, öğrencilerin duygularının önemsenmesini, empati yapabilme kabiliyetine sahip olmalarını; K6 Kur'an öğreticilerinin mutlaka bu mesleği çok seven kişilerden seçilmiş olması gerektiğini, mesleği para kazanma aracı olarak tercih etmemelerini, 'peygamber mesleğini icra ediyorum' bilinci ile sahiplenmelerini ve öğrencilerine de bu şuuru yansıtmalarını istemektedir. K7 ise öğreticilerin asla "yapamazsın", "başaramıyorsun" ve "sen iyi değilsin" gibi olumsuz söz ve davranış kullanmamalarını, öğrencilerinin eğitime devam etmeleri ve başarmaları noktasında bilinçli planlamalar yapmalarını istemektedir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Kur'an eğitiminin ahlaki gelişime etkisinin sorgulandığı bu çalışmada yukarıdaki bulgulara bakıldığında pek çok verinin elde edildiği görülmektedir. Bu araştırma Kur'an öğretiminin; yaşı, mahiyeti, mekânı, arkadaşlık çevresi, velilerin yaklaşımı ve öğreticilerin uygulaması gereken usulleri dair somut değerlendirmelere ulaşılmıştır. Ayrıca gençlerin ahlak anlayışları, kendilerini ahlakî olarak nerede konumlandırdıkları ve akranları ile mukayese ederek Kur'an eğitimi alan bir gencin ahlaki gelişimi ortaya koyma adına ciddi materyallere ulaşılmasına imkân tanımış gibi görünmektedir.

Kur'an eğitimine başlama yaşı katılımcılarda 3,5 ile 6-7 yaşları arasında değişmektedir. Ancak bakıldığı zaman bu yaşlarda eğitim alan öğrencilerin sonraki süreçte Kur'an okumayı unuttukları ve bu öğrenme durumu farklı aralıklarla sürekli olarak tekrar edildiği görülmektedir. Çocuğuna Kur'an eğitimi aldırmak isteyen veliler bunu dini bir vazife olarak da gördüklerinden dolayı gerek pedagojik olarak

uygun olan yaşı gerekse bu konuda uygun olan ortamı fazlaca sorgulamadan eğitim verme çabasına girdikleri tespit edilmiştir.[92]

Ülkemizde camilerde ve 4-6 yaş Kur'an Kurslarında Kur'an eğitimi verilmektedir. Özellikle camilerde verilen eğitimde çocukların yaşı, eğitime hazır olup olmadıkları, eğitim ortamı ve akran durumu çok fazla gözetilmeden bu eğitim verilmekte ve katılımcıların da ifade ettiği üzere hem veliler bu konuda üzerine düşen araştırma ve takibi yerine getirememekte hem de bazı öğreticiler bu eğitimi planlama ve hedeflerini gerçekleştirme noktasında yeterince başarılı olamamaktadırlar.[93] 4-6 yaş Kur'an Kursları ise müfredatı, hedefleri, öğretici profili ve öğrenci yapısı gereği sadece Kur'an öğretme çabasında olmayıp bundan öte değerler eğitimi verme, çocuğu okula hazırlama, sosyal aktiviteler ile dini ve milli duyguları hususunda bilinç aşılama hedeflerini yerine getirdiği gözlemlenmektedir.[94] Bu durumda çocuğun Kur'an öğrenme yaşı pedagojik veriler dikkate alınarak belirlenmekle birlikle velilere bu konuda bilinç aşılanmalı ve çocuklar ideal bir yaşta ve bunun için hazırlanmış ortamlarda bu eğitimi almalıdırlar.

Katılımcılar küçük yaşta Kur'an öğrendikleri için ilk duygu ve hisleri konusunda farklı ifadeler kullanmışlardır. Bu duygusunu hiç hatırlamayanlara karşılık ilk duygusunu çok heyecanlı olduğuna dair hatırlayan, mutlu olduğunu söyleyen, çevresindeki insanların aşırı takdir ve taltifleri ile kendilerini çok mutlu hisseden, farklı bir ortama girdiği için ilkin korku hissetmekle birlikte nitelikli ve teşvik edici çevresinin yardımı ile kendisini iyi hisseden ayrıca cami hocasının itham edici ve istihzaya alan tutumu ile kendisini çok kötü hisseden öğrencilerin bulunması Kur'an öğreniminde aile, öğretici ve çevre unsurunun ne kadar ciddi bir durum olduğunu göstermektedir.

Çocukluk yaşı; gerek eğitim ve terbiye gerek ahlakî erdemliliklerin kazandırılması hususunda pozitif güdülenmeye ihtiyaç duyulan bir yaş olduğu görülmüştür.[95] Günümüz gençlerinin kendilerini mutlu hissetmedikleri bir davranışı yapmalarına zorlamak, baskı kurmak ya da cezalandırmak gençlerin hem eğitimden hem de Kur'an'dan soğumalarına neden olabilmektedir.[96] Bu durumda ilk öğrenme duygusunu önemsemek ve çocuğu örselenmemesi için ciddi çaba göstermek gerekmektedir. Çocuğun yaşam alanında önemsenen ve hürmet gösterilen Kur'an, bu durumu bizzat müşahede eden çocuk için kıymetli addedilmekte ve ailede kendisinin sevilmesi ve yer edinmesi noktasında bir araç olarak da kullanılabilmektedir. Bu durumda Kur'an öğretiminde hem aile hem de okul/kurs/cami çevresinde nitelikli

92 Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, 116; Korkmaz, *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kurslarında Din Eğitimi*, 47.

93 Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, 86-90; Korkmaz, *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kurslarında Din Eğitimi*, 103-112; Adem Güneş, *Türkiye'de Yeni Bir model Olarak Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık -Bir Durum Analizi-* (İstanbul: Arı Yayınları, 2019), 204-208.

94 Korkmaz, *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kurslarında Din Eğitimi*, 60-71.

95 Muhammed Muhdi Gündüz, "Gelişim Özellikleri Doğrultusunda Gençliğin Din Eğitimi", *Şarkiyat* 12/4 (2020), 1109; Güneş, *Hafızlık*, 208.

96 Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, 83.

ödül ve güdüleyici sevgi yaklaşımıyla çocuklara verilmesi gereken bir duygu olarak ifade edilebilir.[97]

Katılımcıların üzerinde durduğu önemli bir husus da Kur'an eğitimin manası ile verilmesi gerektiğidir. Bakıldığı zaman 3,5 yaş ile 6-7 yaş arasında ilk defa Kur'an öğrenen çocuklara manasının öğretilip öğretilmemesi gerektiği tartışılabilir. Ancak eğitim-öğretim tekniklerinin çok ciddi bir şekilde geliştiği, öğrenme yaşına göre somuttan soyuta müfredatların takip edildiği[98], özellikle 4-6 yaş grubu Kur'an kursları müfredatlarının ve hedeflerinin bu bağlamda dikkate alındığında bu talepleri karşılamak çok uzak olmasa gerek. Her yaşın algısına ve öğrenme düzeyine göre planlanacak bir Kur'an eğitimi, çocuklar için daha ilgi çekeceği görülmektedir. Aileler ve yakın çevre bu konuda çok nitelikli bilgiye sahip olmayabilir. Ancak ülkemizde sayıları binleri geçen ve eğiticilerinin pedagojik formasyon sahibi lisans okumuş kişilerden oluştuğu 4-6 yaş Kur'an Kursları, bu beklentiyi planlama ve belli düzeyde gerçekleştirebilme düzeyinde olduğu kanaatindeyiz. Diğer Kur'an kursları ve camilerde ise durum bu kadar iyimser olmayabilir.[99] Ancak bu çalışmaya katılan öğrencilerin neredeyse tamamı Kur'an'ı ilk günden bu yaşına kadar manası ile öğrenmek isteğini ifade etmiş, öğrenme sürecinde okuduğu âyet(ler)in manasına ulaştığı an Kur'an'a, onu okumaya, dine ve bu eğitimi isteyen aile ve öğreticisine daha sıcak baktığı gözlemlenmiştir.

Kur'an okuma çocuğun sesinin ilk defa bir ortamda dışa dönük olarak kullanılmasını gerektirdiği için katılımcıların bu durumu ayrıca önemsediği gözlemlenmiştir. İlk okuma, aile bireylerinin, akranlarının ve hocanın önünde olmakla birlikte belli bir usul/seslendirme içerdiğinden dolayı çocuk için ya kendini ifade etme ve özgüven kazanmaya ya da kendini geri çekme ve içe kapanmaya sebep olabilmektedir. Öğrencilerin ifade ettiği gibi bu durum eğer dikkatli sürdürülürse çocukları akranları arasında öne çıkaran, sosyalleşmesine vesile olan bir kazanım olabilmektedir. Bu farklılık tarafımızca da fakültedeki eğitimlerde gözlemlenmektedir.

Kur'an eğitimi konusunda üzerinde çok dikkatle durulması gereken bir başka husus da baskı ve zorlama konusudur.[100] Katılımcıların arasında baskı görmediklerini ifade edenler olmuştur. Ancak ilginç olan şudur ki bu düşüncelerinin ardından eğitimde baskının kabul edilemeyeceğini, özelikle Kur'an öğreniminde bunun asla başvurulmaması gereken bir yaklaşım olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da annesinden, anne-annesinden yahut da bazı hocalardan baskı gördüğünü söylemişlerdir. İlk öğrenme yaşlarındaki çocukların baskı unsurunu direkt zorlama ve ceza olarak algıladıkları düşünüldüğünde[101] manevi yönü öne çıkan, bir gencin

97 Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, 81.

98 Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, 41; Korkmaz, *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kurslarında Din Eğitimi*, 47.

99 Güneş, *Hafızlık*, 214-225.

100 Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, 61; Korkmaz, *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kurslarında Din Eğitimi*, 138.

101 Fahri Kayadibi, "Sevgi Faktörünün Eğitim Verimliliği Üzerine Etkisi", *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 5 (2002), 45.

hayatındaki bütün aşamalarında bilmesi ve yaşaması gereken Kur'an'ın, bu genç için hayatından tecrid edeceği anlamı taşıyabilir ki bu kabul edilemez bir durumdur. Hafız olduğunu ifade eden katılımcının, hafızlık eğitiminin doğası olarak biraz baskıyı savunduğunu dile getirse de camilerde bu metodun asla uygulanmaması gerektiğini belirtmiş, aslında doğru bulmadığı bu yöntemi kendisi de zorlandığı hafızlık eğitiminde güdüleme metodu olarak değerlendirmiştir. Buna karşın bir diğer öğrenci aile ve hocalarından baskı görmediğini söylese de hafızlık yapması nedeniyle 2-3 yaş büyük olarak bulunduğu örgün eğitim sürecinde kendisine yaklaşımlarda ve hafızlık dışındaki derslerinde geri kalmışlığından dolayı üzerinde bir baskı hissetmiş ve bunu kendi içerisinde bir soruna dönüştürmüş görünmektedir.

Bu verilere bakıldığı zaman ülkemizde Kur'an eğitimi sürecinde gerek aile gerek hoca ve gerekse sosyal çevre tarafından baskı, zorlama hatta şiddet uygulanabildiği malumdur. Bu durum tarafımızca alınan hafızlık eğitimi sürecinde bizzat yaşanmış, haberlere yansıyan olaylardan ülkemizde özellikle Kur'an kurslarında hala az sayıda olsa da devam ettiği görülmüştür.[102] Bu baskı bir öğrenciye fiili şiddet uygulama şeklinde olabileceği gibi söz, tavır ve yaklaşım hususundaki tutumlarla psikolojik olarak da uygulanabilmektedir.[103] Örneğin, oğlumun hafızlık için gittiği Kur'an kursunda eğitim düzeyi düşük, insan ilişkileri zayıf, pedagojik eğitim almamış bir belletici/öğretici tarafından kendisine hakaretamiz söylemler kullanması nedeniyle bu eğitim hayalimiz suya düşmüştür.

Katılımcılara sorulan ahlak ile ilgili sorularda hem ahlak algıları hem de kendilerini nerede konumlandırdıkları sorgulanmıştır. Öğrenciler ahlakî davranışlarına toplumsal kanı ve dini açıdan uygunluğu noktasında yaklaşmış, ahlakı kısır bir alanda daha çok bazı söz ve eylemlere göre yorumlamışlardır. Bunlar; görgü kuralları, çevreye saygı, selam vermek, hal hatır sormak ve dolmuşta birilerine yardım etmek, ortama uygun hareket etmek, saygı(sızlık), saygı ya da şımarma, ahlakı özellikle ailede öğrenilen ve ömür boyu devam eden bir süreç olarak tüm davranışlar olarak niteleyen öğrenciye göre, "hayat boyunca asla tam olarak gerine getiremeyeceği ödev" olarak değerlendirmekte ya da kaynağı dinden olup kişinin bireysel ve toplumsal hayatına taşıdığı tüm eylemleri olarak görmekte ve son olarak bir diğeri için ise çevre ile ilişkilerindeki durumuna göre yapıp ettiği şeyler şeklinde değerlendirilmektedir. Buna karşılık bir öğrenci ahlaksızlık anlayışına daha geniş bir perspektiften bakarak; fuhuş, küfür, içki, söz ile davranışın uyumsuzluğu, özgürlük anlayışlarındaki çarpıklık ve günah bilincinin olmayışı olarak yaklaşmaktadır.

Katılımcılardan biri hariç diğerlerinin tamamı kendisini ahlaklı bulmakta, yaşadığı çevre ve ülke/dünya gençleri ile kıyasladığında ahlaklı bir birey olarak nitelemektedirler. Burada iki hususun öne çıktığı ifade edilebilir. Şöyle ki katılımcılar sadece İHL öğrencileri oldukları için aile, okul ve öğretmen profili açısından izole bir ortamda bulunmakta ve toplumun diğer katmanları ile en direkt olarak tabii ki

102 Habertürk, *"Şanlıurfa'da Kur'an Kursunda Çocuğa Şiddet Uygulayan Hoca Tutuklandı"* (13.09.2022).

103 M. Faruk Bayraktar, "Eğitimde Disiplin, Ceza ve Dayak Üzerine", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 1 (1994), 99-105.

etkileşim içerisinde olsalar da direkt etkilenmemektedirler. Buda onların kendilerini güvende hissetmelerine ve bu yorumlarına vesile olmaktadır denilebilir. Diğer taraftan yine aynı çevrenin eksik/yanlış din anlayışları sonucu öğrenciler ahlakı daha sınırlı bir alanda değerlendirmekte,[104] onu ibadetlerle, dini ödevlerle ilgili eylemleri ile sınırlı tutmakta ancak sosyal vb. diğer ilişki alanlarına taşımamaktadırlar.

Toplumdaki kutsal algısı[105] gençlerin konumuz ile ilgili değerlendirmelerine de direkt yansımış görülmektedir. Çünkü gençlerin neredeyse tamamı Kur'an'ın fiziki varlığına/Mushaf'ına hürmeten onun zaten bir ahlak kitabı olduğunu, okununca içerisindeki mesajların okuyana sirayet edeceğini ve anlamı ile de okunacak olsa kişinin zorunlu bir ahlaki davranışa evrilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Aslında yukarıda da ifade edildiği üzere Kur'an eğitimi hem usul hem de mahiyet açısından bu sonucu doğurmalıdır. Çünkü Kur'an'ın öğretilmesindeki salt amaç onun lafzını öğretip bırakmak değildir. Katılımcılarında ifade ettiği gibi Kur'an derslerinin vazgeçilmezi olarak ara ara bu kitabın ne mesaj verdiğine dair öğreticilerin açıklamaları, ortam, aile, akran çevresi ile her şey öğrenciyi bu hedefe taşımaktadır. Bu durumda Kur'an okuyan her kişi onun ne dediğini merak etmekte ve her geçen gün aldığı eğitim ile manaya/mesaja vukufiyeti artmakta ve Kur'an'ı aslında hayatına yansıtmak yani ahlaklı bir birey olarak yaşamak için okuduğu hedefi ortaya çıkmaktadır.

Gençlerin şu vurgusu dikkate değer bir durumdur. Kur'an anlamı ile öğretilmelidir. Geleneksel eğitim sisteminin eleştirisini de içinde barındıran bu arzu, günümüz eğitim-öğretim teknikleri, yaş gruplarına göre belirlenmiş öğretim metotları ve materyalleri hatta ortamları gereği asla kulak ardı edilmemesi gereken bir talep olarak görülebilir. Günümüzde MEB olarak düşünüldüğü zaman Ortaokul ve Lise'de, DİB olarak düşünüldüğünde ise 4-6 yaş, Hafızlık, Yetişkin ve Yaz Kur'an kursları şeklinde her yaş grubuna hitap eden yelpazede eğitim mekânı ve programı bulunmaktadır.[106] Yaş gruplarına uygun geliştirilen eğitim programları, müfredatı ve ortamı ile bu eğitimlerin verilmesini ve gençlerin bu talebi de dikkate alınarak her yaş grubuna uygun bir Kur'an eğitim modeli hazırlanılabilir.

Kur'an öğretimi konusunda ebeveynlerin rolü şüphesiz önemlidir. Ancak bu eğitimin planlanması, hedefleri ve sonuçta beklenen verimin alınması hususunda katılımcıların ileri sürdükleri görüşleri önem arz etmektedir. Yukarıda elde ettiğimiz bulgularda öğrenciler; eğitim mekânını, bu eğitimin veli ve öğreticiler tarafından önemsenmesini, öğrencinin kişilik ve şahsiyetine saygı gösterilmesini, eğitimin yaşa göre verilmesini, öğreticilerin belirlenmesinde ciddi davranıp aynı zamanda onların sıkı takip edilmesini, eğitim esnasında baskı olmaması ve bunun temini için takip edilmesini, akran unsuruna dikkat edilmesini ve yatılı bırakılan çocukların yalnızlık psikolojisine kapılmaması için periyodik ziyaret edilmesini istemektedirler. Bakıldığı zaman katılımcıların genel talepleri Kur'an eğitimindeki sorunlara işaret etmektedir. Şöyle ki son yıllarda ciddi düzenlemeler olmakla birlikte Kur'an eğitim mekânlarının

104 Ayık, *Ahlak Sorunumuz*, 24-24, 80-85.
105 Latif Tokat, "Kutsal ve Sanat", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (2016), 16-18.
106 Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, 52, 125-29.

fiziksel olarak sorunlu yerlerde yapıldığı söylenebilir.[107] Ayrıca öğrencilerin kişilik haklarına saygı, akran baskısı olan ortam ve yatılı kurslardaki baskı ve terkedilmiştik duygusu öğrencilerin haklı serzenişleri olarak görülmektedir. Öğrencilerin özellikle şahsiyetlerine önem verilmesi talebi pedagojik formasyon almamış öğreticilerin olduğu ya da kontrol edilmesi sorunlu kurslarda öğrencilere yönelik bu tür problemli durumların yaşatıldığı ipuçlarını vermektedir.[108]

Yukarıdaki talepler öğrencilerin Kur'an eğitimi esnasında sorunları öne çıkardıkları, bu eğitiminden hedeflenen sonucu elde etme hususunda sıkıntı yaşadıkları ve velilerin ve toplumun genelinin Kur'an eğitiminden beklediği ahlaka etki etmesi konusunda aksaklığın olduğuna alamet düşünceler gibi durmaktadır.

Katılımcıların en öne çıkardıkları bir başka başlık öğretici unsuru olarak görülmektedir. Kur'an öğreticisinin şahsiyeti ile öğrencilere yaklaşımını dersin verimi ile özdeşleştirdikleri görülmektedir. Buna rağmen Kur'an dersi hocasının öğrenciler tarafından öncelikli rol model alınma beklentisi genel bir arzu olarak öne çıkmaktadır. İlk öğrenme mekânlarından biri olan camilerdeki bazı görevlilerin öğrencilere karşı yaklaşım sorunları, dersleri verimli kullanamamaları, ortamın sorunlu olması gibi durumlar dile getirilirken,[109] orta öğretimde bu sorunun hızla çözüldüğü ifade edilmiştir. Bu serzeniş ülkemizdeki bazı cami görevlilerinin eğitim düzeylerinin düşük olması, pedagojik eğitim almamış olmaları, sınıf yönetimi ve iletişim sorunları şikâyetleri dikkate alındığında haklı gibi görülmektedir.[110]

Katılımcılardan birinin sadece öğretici yüzünden hafızlığını yarıda kesmesi, bunu ciddi eleştirilerle dile getirmesi aslında ülkemizdeki hafızlık eğitiminin sorunlarını dile getirmesi açısından dikkat çekicidir. Akran psikolojisini bilmeyen, öğrencileri anlamsız mukayeseye tabi tutan, sınıf yönetimi sorunu yaşayan, mesleki açıdan kendisini yetiştirememiş ve öğrencilerin şahsiyetini dikkate alamayan öğretici profili,[111] bahse konu sorunları doğurmakta ve öğrencinin şikâyeti ve kararı ile bir hafızlık eğitiminin sonunu getirebilmektedir.

Bu çalışma, öğrencilerin bir Kur'an öğreticisinde görmek istedikleri nitelikler temin edilebilirse bunun direkt ahlaka yansıyabileceğini ve Kur'an eğitiminde de başarıyı temin edebileceğini ortaya koyması açısından önemli sayılabilir. Bu

---

107 Ahmet Koç, "Yaz Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma", *Diyanet İlmi Dergi* 47/2 (2011), 14.

108 Koç, "Yaz Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma", 28-29.

109 Suat Cebeci - Bilal Ünsal, "Hafızlık Eğitimi ve Sorunları", *Değerler Eğitimi Dergisi* 4/11 (2006), 38-42; Fahri Kayadibi, "Yetişkin Din Eğitimi (Sorunlar- Çözüm Önerileri) Adult Religious Education (Problem's-Solutions)", *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2014), 41-59.

110 Lokman Bedir, "Genç Neslin Camilere Alışmasında/Alışamamasında Üslubun (Lisan-ı Hal ve Lisan-ı Kal'in Etkisi)", *Uluslararası Cami Sempozyumu Sosyo- Kültürel Açıdan*, ed. Fikret Karaman (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2018), II/656-664; Lokman Bedir, "Denî Bir Toplumdan Medenî Bir Topluma 'Asr-ı Saadet'", *İslam ve Yorum III Din, Bilim ve Medeniyet (Prof. Dr. Fuat Sezgin Anısına)*, ed. Fikret Karaman (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2019), II/327-329.

111 Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, 131-145.

nitelikler: güzel Kur'an okuyan, güler yüzlü, öğrencilerine baskı uygulamayan, rehberlik bilgisine sahip olup, katı ve sert davranmayan, Kur'an eğitiminin aynı zamanda manevi bir eğitim olduğu yönünü ıskalamayan, bunun bir peygamber mesleği olduğu şuuruna sahip olan, öğrencilerin yaş grubunu dikkate alan, iletişim dilini iyi bilen, kendi mesleği ile barışık, öğrencilerin yaş grubuna göre oyun ve eğlence ile Kur'an eğitimi de verebilen, gerekli olduğunda hediye ile ödüllendirme metodunu kullanan, argo dil asla kullanmayan, öğrencinin şahsiyetini önemseyip yerine göre empati kurabilen, aşırı disiplinli olmayan, "yapamazsın", "senden adam olmaz", "zaten başaramazsın", gibi olumsuz pekiştireçleri asla kullanmayan, öğrencisini akranlarıyla mukayese etmeyen ve daima planlı ve düzenli olan öğretici modelidir.[112]

Öğretici tarafından şiddet, hakaret, insana saygısızlık, korku, sindirme, baskı, dayatma, not ile tehdit, zorlama gibi kabalıkların ise öğrenciyi Kur'an'dan uzaklaştırdığı, soğuttuğu, hocaya, Kur'an'a ve bu vesile ile dine karşı bir mesafe koydukları kanaatine varılmıştır. *Eğer merhametsiz olsaydın onlar senin etrafından dağılır giderlerdi*[113] ilahi ikazı aslında eğitimde yaklaşım metodunu ifade etmesi açısından dikkat çekicidir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular neticesinde şu yargılara varılabilir. Ahlak ve etik değerlerin davranışa dönüşmesi ve irade olarak ortaya konulabilmesi için din ile aralarında köklü ve kopmaz bir bağ olmalıdır. Küçük yaşta Kur'an öğrenmenin planlı ve nitelikli bir ortamda yapılması, çocukların ilk öğrenme duygularının önemsenmesi, öğreticinin, ortamın ve diğer etkileyici çevre unsurlarının dikkatle seçilmesi ve takip edilmesi gerekmektedir. Çocukluk çağında takdir, taltif ve ödüllerin öğrenmeyi olumlu etkilediği ve kalıcılığını artırdığı, akran psikolojisinin öğrenmeyi olumlu ya da olumsuz etkilemede güçlü bir duygu olarak varlığını ortaya koymaktadır.

Gençlerin Kur'an'ı manası ile öğrenme talepleri hem dikkate alınması gereken bir istek hem de gelişen öğretim teknikleri ve ülkemizdeki yetişmiş öğretici imkanları ile düşünüldüğünde en kısa zamanda uygulamaya geçirilmesi gereken bir eğitim metodu olarak ele alınmalıdır.

Ebeveynlerin çocuklara/gençlere yaklaşımında şahsiyetlerini ve kişiliklerini korumada bazı zaaflarının olduğu, bunun gençler tarafından kendilerine önem verilmediği şeklinde algılandığı ve din eğitiminin pek çok insan için ilk basamağı olan cami görevlilerinin ciddi anlamda pedagojik formasyon eksikliklerinin olduğu tespit edilmiştir.

Gençler için Kur'an eğitiminin ve Kur'an okuyabilmenin çok özel bir dini ödev olarak algılandığı, kutsiyet atfedilen bu bakış açısının toplumda var olan kutsal anlayışının bir yansıması olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte gençlerin Kur'an, eğitim ve ahlak arasında organik bir bağ kurdukları ve Kur'an eğitiminin ahlaki davranışlara pozitif katkıda bulunduğu tespit edilmiştir.

---

112 Bedir, "Denî Bir Toplumdan Medenî Bir Topluma 'Asr-ı Saadet'", II/327-329.

113 Âli İmrân 3/159.

Yatılı Kur'an kurslarında kalmanın gençler için korku, yalnızlık ve baskı olarak algılandığı pek çok katılımcıda fobi denilebilecek bir duygu ile ifadelendirilmiştir.

Kur'an eğitiminin gelişen eğitim ve öğretim metotlarına rağmen halen geleneksel anlayışla verilmeye çalışıldığı ancak bu usulün gençlerin beklentileriyle uyuşmayıp içerisinde ciddi sorunları da barındırdığı, eğitimcilerin kendi bilgi ve becerilerini sık sık yenilemesi ve çağa ayak uydurması gibi taleplerin yüksek sesle ifade edildiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

AA, Anadolu Ajansı. "Türkiye'de Dini Hayat Araştırması". Erişim 25 Ekim 2022. https://www.aa.com.tr

Abdurrahman, Taha. *Ahlak Sorunsalı Batı Modernitesinin Ahlaki Eleştirisine Bir Katkı*. çev. Tahir Uluç. İstanbul, II. Baskı., 2021.

Ahmet Naîm, Babanzâde. *İslam Ahlakının Esasları*. İstanbul: Bedir Yayınevi, 2017.

Akseki, Ahmet Hamdi. *Ahlâk Dersleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, V. Baskı., 2016.

Attar, Meryem. *İslam Ahlakı İslam Düşüncesinde İlâhi Emir Teorisi*. ed. Muammer İskenderoğlu. İstanbul: Litera Yayıncılık, I. Baskı., 2019.

Aydın, Mehmet Şevki. "İslam Ahlak Eğitimi". *İslam Ahlakı Temel Konular ve Güncel Yorumlar*. 201-254. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, t.s.

Aydın, Muhammet Şevki. *Ahlâkla Varolmak*. İstanbul: Ketebe Yayınları, I. Baskı., 2021.

Ayık, Hasan. *Ahlak Sorunumuz*. Rize: Önce Kitap, 2018.

Bayraklı, Bayraktar. "Kur'an ve Eğitim". *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-I Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, İstanbul*.

Bayraklı, Bayraktar. "Kur'an'ı Kerim'de Öğretim Kavramı ve Vahiy". *Diyanet İlmi Dergi* 27/4 (1991), 161-189.

Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsîri*. XXI Cilt. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2001.

Bayraktar, M. Faruk. "Eğitimde Disiplin, Ceza ve Dayak Üzerine". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 1 (1994), 97-107.

Bayraktutar, Muammer. "Suç Önlemede Dini ve Ahlâki Değerlerin Rolü". *Suç önleme sempozyumu*. Bursa, 2011.

Bedir, Lokman. "Denî Bir Toplumdan Medenî Bir Topluma 'Asr-ı Saadet'". *İslam ve Yorum III Din, Bilim ve Medeniyet (Prof. Dr. Fuat Sezgin Anısına)*. ed. Fikret Karaman. II/327-337. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2019.

Bedir, Lokman. "Genç Neslin Camilere Alışmasında/Alışamamasında Üslubun (Lisan-ı Hal ve Lisan-ı Kal'in Etkisi)". *Uluslararası Cami Sempozyumu Sosyo- Kültürel Açıdan*. ed. Fikret Karaman. II/655-667. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2018.

Cebeci, Suat - Ünsal, Bilal. "Hafızlık Eğitimi ve Sorunları". *Değerler Eğitimi Dergisi* 4/11 (2006), 27-52.

Çetin, Abdurrahman. *Kur'an Okuma Esasları*. İstanbul: Emin Yayınları, 48. Baskı., 2019.

Çetin, Maksut. "Dindarlık-Ahlak İlişkisi ve Dini-Toplumsal Yansımaları". *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 13 (2021), 83-106.

Ertuğay, Recep. "Kur'ân-ı Kerîm'i Anlamanın Önemi Vurgulanırken Kırâatinin (Yüzünden Okuma) Önemsizleştirilmesi Sorunu". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/16 (ts.), 831-857.

Erzurumlu İbrahim Hakkı. *Mârifetnâme*. III Cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, 2011.

Gönen, Mehmet Emin. "Çocuklara ve Gençlere Olumlu Ahlakî ve İnsanî Değerlerin Kazandırılmasında Edebî Metinlerin Rolü ve Önemi". *Eğitimde Gelecek Arayışları: Dünden Bugüne Türkiye'de Beceri, Ahlâk ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*. I/133-146. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2016.

Gündüz, Muhammed Muhdi. "Gelişim Özellikleri Doğrultusunda Gençliğin Din Eğitimi". *Şarkiyat* 12/4 (2020), 1092-1117.

Güneş, Adem. *Türkiye'de Yeni Bir model Olarak Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık -Bir Durum Analizi-*. İstanbul: Arı Yayınları, 2019.

HT, Habertürk. *"Şanlıurfa'da Kur'an Kursunda Çocuğa Şiddet Uygulayan Hoca Tutuklandı"* Erişim 13 Eylül 2022. https://www.haberturk.com

Kayadibi, Fahri. "Sevgi Faktörünün Eğitim Verimliliği Üzerine Etkisi". *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 5 (2002).

Kayadibi, Fahri. "Yetişkin Din Eğitimi (Sorunlar- Çözüm Önerileri) Adult Religious Education (Problem's-Solutions)". *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2014), 41-60.

Kılıç, Mustafa. "Musikinin İnsan Duygularına Etkisi ve Kur'an Tilâvetindeki Önemi Üzerine Örnekleme". *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Mûsikî Sempozyumu*. 247-253. Amasya: Amasya Üniversitesi, 2017.

Kılıç, Recep. "Bunalım Dönemlerinde Ahlakın Dini Temelinin Önemi". *Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi: Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları*, 39-57.

Kızılgeçit, Muhammed. "Gençlerin Dini Hareketlere Katılımının Psikolojik Nedenleri: Bireyin Arayışı mı? Hareketin Başarısı mı?" *Peygamberimiz ve Gençlik*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, I. Baskı., 2018.

Kızmaz, Zahir. "Din ve Suçluluk: Teorileri Açısından Kuramsal Bir Yaklaşım". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15/1 (2005).

Koç, Ahmet. *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2005.

Koç, Ahmet. "Yaz Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma". *Diyanet İlmi Dergi* 47/2 (2011), 7-52.

Korkmaz, Mehmet. *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kurslarında Din Eğitimi (Sorunlar ve Çözüm Önerileri)*. Ankara: Kimlik Yayınları, 2019.

Köse, Ali - Ayten, Ali. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.

Kropotkin, P.A. *Etik*. İstanbul: Öteki Yayınları, II. Baskı., 2018.

Macıntyre, Alasdaır. *Erdemin Peşinde: Bir Ahlak Teorisi Çalışması*. çev. Muttalip Özcan. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2019.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr el-. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. thk. Mecdî Baslûm. X Cilt. Lübnan: Darü'l-Kütübil İlmiyye, 2005.

Nâbî. *Hayriyeyi Nâbî*. İstanbul: Kapı Yayınları, V. Baskı., 2013.

Nazıroğlu, Bayramali. *İslam Eğitim Geleneğinde Öğretmenlik*. Ankara: Sarkaç Yayınları, 2011.

Nazıroğlu, Bayramali - Vahapoğlu, Vahap. "Halkın Kur'an Kurslarına Yönelik Tutumları Üzerine Bilimsel Bir Araştırma: Of Bölgesi Örneği". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (2015), 103-140.

Nevzat Tartı. "Dindarlık ve Ahlak İlişkisi". *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*. 349-361. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.

Pala, İskender. "Erzurumlu İbrahim Hakkı'da Nabi Tesiri". *Erdem* 7/19 (1991), 215-228.

Rağıb el-İsfahanî. *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*. çev. Abdulbaki Güneş, Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.

Sarıalioğlu, Kenan. *Materyalizm ve Ahlak Betimsel Bir Etik Denemesi*. Trabzon: Serander Yayıncılık, 1999.

Şahin, İlkay. "Dini Hayatın Ritmi: Ritüel ve Müzik". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49/2 (2008), 269-285.

Tokat, Latif. "Kutsal ve Sanat". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*.

Topçu, Nurettin. *İsyan Ahlakı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, II. Baskı., 1998.

Ünlü, Demirhan. *Kur'an-ı Kerîm'in Tecvidi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 3. Baskı., 2015.

Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 10. Baskı., 2016.

Yılmaz, Macit. *Ergenlerde Şiddetin Önlenmesinde Din Eğitiminin Rolü*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2010.

Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir. V Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, II. Baskı., 2006.